

INFO LGOG KRING TER HORST

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap kring Ter Horst
Opgericht 1 januari 1974

K O N I N K L I J K

LGOG

1989 no 0; 1990 no 1 en 2; 1991 no 3 en 4; 1992 no 5 en 6; 1993 no 7 en 8;
1994 no 9 en 10; 1995 no 11, 12 en 13; 1996 no 14 en 15; 1997 no 16 en 17;
1998 no 18 en 19; 1999 no 20 en 21; 2000 no 22 en 23; 2001 no 24 en 25; 2002
no 26 en 27; 2003 no 28 en 29; 2004 no 30 en 31; 2005 no 32 en 33; 2006 no
34 en 35; 2007 no 36 en 37; 2008 no 38 en 39; 2009 40 en 41; 2010 no 42 en
43; 2011 no 44 en 45; 2012 no 46 en 47; 2013 48 en 49; 2014 no 50 en 51;
2015 no 52 en no 53; 2016 no 54 en 55; 2017 no 56 en 57; 2018 no 58 en 59;
2019 no 60

INFO LGOG KRING TER HORST

Dertigste jaargang, nummer 60, maart 2019

Een uitgave van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap
kring Ter Horst.

INFO LGOG verschijnt twee maal per jaar. De oplage is 200 exemplaren.

REDACTIE INFO LGOG

Dhr. J.H. Jenniskens (Jos)
Engelerveld 14, 5961 DP Horst.
Telefoon: 077 398 2948
Telefoon: 06-13636386
e-mail: josjenniskens@home.nl

Redactieadres: Engelerveld 14, 5961 DP Horst

INHOUDSOPGAVE

<i>Van de redactie</i>	4
<i>Het woord is aan de voorzitter</i>	5
Artikelen	
Ter Voert in de Echo	9
De Heilig Hartschool van Sevenum	13
De watersnoodramp van 1993	15
DE “NAAMLOZE STOOMSTEENFABRIEK TIENRAY”	23
Eerste stenen met chronogrammen in kerken (2)	29
Lottumse windmolens	43
Strohulzen fabriek van Oers	51
Bestuurszaken	
Programma 2019	50
Lezingen, cursussen en excursies	50
Jaarverslag 2018 Kring Ter Horst	58
Verslag 44e jaarvergadering	62
Bestuur LGOG kring Ter Horst	64

VAN DE REDACTIE

Ook deze Info hebben onze scribenten een aantal interessante artikelen aangeleverd. Chapeau!

Verder heeft de redactie op deze pagina een selectie uit de activiteiten van 800 jaar Horst op een rij gezet. Deze hebben een (cultureel) raakvlak met onze historie.

Mag het een aansporing zijn deze activiteiten bij te wonen ◀

13-mrt	Schilderijencollectie Willem Vincent van Wittenhorst. LGOG ter Horst. (kasteel Huys ter Horst)
19-mrt	Vertoning DE HEMEL OP AARDE Documentaire: het verhaal van de kerk in Horst (De Leste Geulde)
24-mrt	Opening expositie schilderijen Willem-Vincent van Wittenhorst op kasteel Huys ter Horst
10-apr	Lezing document 800 jaar Horst (LGOG ter Horst)
13-apr	Bezoek Abdij van Averbode (LGOG ter Horst)
23-apr	Vertoning DE HEMEL OP AARDE Documentaire: het verhaal van de kerk in Horst (De Leste Geulde)
10-mei	Opening VENSTERS OP LAMBERTUS. De Lambertuskerk van buiten uit gezien. Tot 31 december.
19-mei	KANTFABRIEK '10' Expositie/ Technieken om stoffen te bewerken en verwerken. Tot 25 augustus.
26-mei	KUNST IN EEN TIJDSCAPSULE, BLIK NAAR DE TOEKOMST Jongeren kunst en toekomst (kasteel Huys ter Horst).
1-jun	STRAFFEN DOOR DE EEUWEN HEEN (Horst) Van kasteel Huys ter Horst naar de gevangenis van Evertsoord tot 31 december. (kasteel Huys ter Horst)
3-jul	VOORDRACHT LGOG 800 JAAR 1. Lezing over 800 jaar Horst aan de Maas (De Leste Geulde)
13-jul	BIERHISTORIE HORST AAN DE MAAS Overzicht brouwerijverleden Horst aan de Maas. (kasteel Huys ter Horst)
6-nov	VOORDRACHT LGOG 800 JAAR 2. Lezing over 800 jaar Horst aan de Maas (De Leste Geulde)
18-dec	VOORDRACHT LGOG 800 JAAR 3. Lezing over 800 jaar Horst aan de Maas (De Leste Geulde)

HET WOORD IS AAN DE VOORZITTER

Marcel van den Munckhof, (voorzitter)

In 2019 viert de hele gemeenschap van Horst aan de Maas het feit dat het oudst bekende document waarin over de voorloper van Horst wordt gesproken, 800 jaar geleden werd opgesteld: in 1219 was er in een oorkonde sprake van dat de Heer van Borne aan de Abdij van Averbode het recht van patronaat en personaat geeft van de kerken van Blerick en Berkel.

In 2015 heeft onze kring daar al aandacht aan besteed; een tijdje later is er een stichting opgericht die velerlei activiteiten begeleidt, coördineert en stimuleert. Namens LGOG Kring Ter Horst zit een van onze bestuursleden in het algemeen bestuur van deze stichting. Hiermee wil de Kring een duidelijk signaal geven zich te committeren aan de uitgangspunten van de viering van 800 jaar Horst aan de Maas: het verzamelen en doen interesseren van mensen in het hele grondgebied van de gemeente. En van de Kring!

De Kring heeft getracht om de lezingen voor het kalenderjaar 2019 zoveel als mogelijk in het teken te stellen van deze viering. We hopen daarmee onze eigen leden natuurlijk te bedienen maar wellicht ook de belangstelling te kweken bij niet-leden. Die zich dan hopelijk bij ons aansluiten. Want het aantal leden is en blijft een precair punt, dat ook geregeld in de vergadering van het bestuur terugkomt.

Op provinciaal gebied is LGOG bezig met de modernisering van de vereniging. Dat komt letterlijk tot uiting in de huisstijl. De oranje kleur is vervangen door een kleur die meer naar het goud neigt; het blauw is prominenter geworden. Ook de kring heeft zijn documenten aangepast en presenteert met trots een nieuwe folder en nieuwe banner.

Door de extra aandacht aan de lokale geschiedenis die de Kring maar ook veel andere verenigingen en clubs in ons werkgebied geven, hebben we voor het eerst in vele jaren besloten geen wintercursus te houden. Wij vrezen dat er op een overdaad aan

activiteiten zal ontstaan; bovendien was het lastig om een geschikt onderwerp te vinden dat aansluit bij dit jaarthema.

Wellicht hebben we dit jaar twee excursies: een eendaagse in april en een tweedaagse in september. In de lente willen we graag naar Averbode gaan om daar het originele document te zien; in het najaar staat een excursie naar Münster en omgeving op het programma vanwege de schilderijen van de heren van Wittenhorst die daar te bewonderen zijn.

Op bestuurlijk vlak is het rustig hoewel er gezocht wordt naar een nieuwe voorzitter. Er zijn gesprekken geweest en inmiddels is er een serieuze kandidaat die op dit moment helaas nog niet beschikbaar is. Wij hopen dat hij volgend jaar zal kunnen aantreden. Want wij vinden het ook verstandig om op dit gebied te blijven evolueren. Overigens is de huidige voorzitter bereid om tot die tijd door te blijven functioneren.

Dit jaar viert de Kring dat 45 jaar geleden de oprichting plaatsvond. Al die jaren is er door de Kring rustig verder gebouwd aan het uitdragen van de geschiedenis in algemene zin en die van Horst aan de Maas in specifieke zin. De jeugd werd daar in het verleden ook bij betrokken via onze website *Historisch Educatief Platform*, het HEP. Dit platform wordt nog steeds zeer regelmatig bekeken. In het afgelopen jaar hebben we, na gesprekken met de organisatoren, de verschillende jaargangen van de *Hôrster Kwis* kunnen plaatsen zodat het breed toegankelijk gearchiveerd wordt. We streven ernaar om ook de verschillende "kwissen" uit de andere kernen op deze site te zetten. Daarmee is een begin gemaakt van de herinrichting van de site van het HEP.

In 2019 treedt de vervanger aan van de burgemeester Van Rooij: een jong persoon afkomstig van een andere politieke kleur dan waaraan Horst gewend was in de voorbije jaren. Misschien dat hierdoor een andere wind gaat waaien door de gemeente. Wij hopen de nieuwe burgemeester ook in onze Kring te mogen begroeten, net als zijn voorganger, waardoor de band met de overheid opnieuw een hechte wordt.

Het tijdschrift *Info LGOG* ziet er nog steeds prima uit. Ook hier is een gedeeltelijke wisseling van de wacht. De verwachting van het bestuur is dat het niveau gewaarborgd is en dat de nieuwe ploeg erin slaagt het vast te houden. Gelukkig dat daarnaast ook een ploeg trouwe bezorgers dat ervoor zorgt dat de kosten laag gehouden kunnen worden wat de penningmeester dan weer tevreden stemt. De zaaleigenaren van *De Leste Geulde*, waar wij onze lezingen houden, werken prima mee en faciliteren daar waar mogelijk is. Ook voor 2019 hopen wij dit te continueren.

Het bestuur van kasteel Huys Ter Horst heeft een beroep op ons gedaan om te voorzien in een adviseur namens de Kring voor hun bestuur. Wij zijn op dit moment in gesprek met het bestuur zodat we een juiste kandidaat kunnen voordragen.

Voor 2019 hopen wij op een nieuw succesvol jaar met veel aandacht voor onze lokale historie, gedeeld door veel en enthousiaste leden en geïnteresseerden! ◀

KWiel Beckers
Rijwielservice

van Merwijckstraat 47
5961 SB Horst
telefoon: 077-3986332

wielbeckersrijwielservice.nl

openingstijden: maandag t/m vrijdag: 19.00-20.00 uur

MUNCKHOF

**Zorgeloos vervoer
begint bij Munckhof**

**Tel. 077 397 8888
www.munckhof.nl**

GESCHIEDENIS VAN HORST PUBLIKATIES IN DE VOORMALIGE ECHO

H. G. ter Voert †

H.G. Ter Voert (1905-1984) verdiepte zich jarenlang in de regionale historie en publiceerde daarover regelmatig in de Echo.

In 1935 werd hij benoemd tot hoofd van de Lagere School in Griendtsveen. Tot aan zijn pensionering in 1970 zou hij deze functie blijven bekleden.

Hij schreef een reeks over het kasteel van Horst en zijn bewoners. Zijn artikelen bevatten een schat aan wetenswaardigheden. De redactie heeft

Het huwelijk van Maria van Wittenhorst

Anderhalf jaar na de Vrede van Utrecht trouwde eindelijk Maria van Wittenhorst. Zij was toen de 42 jaar reeds gepasseerd. Van de geschilderde portretten die de Baron van Geijsteren aan het gemeentebestuur van Horst in bruikleen afstond, is er een nog niet genoemd. Op de achterzijde ervan staat: "Heere Anthoni Uldarig Grave van Frezin, D'Arberg, Valengin, Vrijheere van de Horst etc."

Graaf van Frezin

De afmeting van het schilderij is 65,5 x 85 cm (binnen de lijst). Het stelt 'n kurassier voor met hoog opgemaakte pruik. Geen hoofddeksel, geen knevel en geen baard. Borst en armen bedekt met metalen platen. Witte das. Dat moet de man zijn geweest met wie Vrijfreule Maria van Wittenhorst getrouwd is geweest. Zoekende in de Verbintenissen-protocollen van de schepenbank te Horst, vinden we d.d. 19 oktober 1714 geregistreerd het huwelijkscontract tussen:

Antoine Uldaric Gaaf van Frezin, geboren Graaf van Arberg, van Vallangin en St Empire, Heer van Ahim, St Leonard, Beaufort enz., Brigadier der legers van Zijne Katholieke Majesteit en Kolonel van een Regiment Spaanse Cavalerie-Kurassiers en Edelman van de Kamer van Zijne Hoogheid de Keurvorst van Keulen enz. anderzijds en

Maria Adriana Alexandrina Theresia, geboren Barones van Wittenhorst, van Horst, enz. geassisteerd door Mevrouw Cecilia Catherina, geboren Barones van Bocholtz, Markiezin-Douariere van Hoensbroek enz. onze zeer geerde lieve moeder en andere ondergetekende bloedverwanten, anderzijds.

Bruidegom en bruid beloofden elkaar, zo spoedig mogelijk voor de kerk te trouwen. Over de sluiting van het kerkelijk huwelijk is nergens iets vermeld gevonden. Zelfs de rentmeester-rekeningen laten er niets van blijken. Ze vermelden alleen, dat de rentmeester 6 oktober 1714 aan Maria 32 gulden betaald en dat in het jaar 1714 aan de paarden van Graaf van Frezin 18 malder haver vervoederd was. Het hoofdstuk "buitengewone uitgaven"

beliep dit jaar in

Barones Maria van Wittenhorst

totaal slechts 518 gulden. Ook het hoofdstuk over het gebruik in de huishouding komt tot een normaal bedrag n.l. totaal 1539 gl. 19 st. Toch mag gerust worden aangenomen, dat Maria er te serieus voor was, om "over de puthaak" te trouwen. De kosten van het huwelijk moeten elders geboekt zijn.

De inbreng van de bruidegom in dit huwelijk bestond ten eerste uit de landerijen en heerlijkheden Ahin en St. Leonard, met een pachthoeve te St. Leonard, plus ap- en dependentiën (= alles wat erbij behoort). Verder de landerijen en de heerlijkheid Beaufort eveneens met pachthoeve plus ap- en dependentiën. En dan een kapitaal: 40.000 gl. uitgezet op de stad Luik, 27.040 gl. hypotheek op het stadhuis van Parijs, 2.300 gl. op de goederen Eutache in het gebied van Beaufort, 1.000 gl. op de bank van lening te Hoe (tussen Namen en Luik gelegen) en in het algemeen alle roerende en onroerende goederen, aandelen, kredieten, niets uitgezonderd.

De inbreng van de bruid bestond uit alle goederen, die zij zowel van vaders- als moederszijde zou krijgen, zodra de familiezaken geregeld waren, hetzij door erfenis, overeenkomst, testament of anderszins. Voorlopig beloofde de zeer geëerde, lieve moeder jaarlijks te betalen een som van 500 escudo's (= Portugese munteenheid, a thans plm. 12 cent).

Verder werd overeengekomen, dat de langstlevende van beide echtgenoten de roerende goederen van de ander in bezit zou krijgen. Indien het huwelijk niet met kinderen gezegend werd (wat hier het geval zou zijn), zouden de patrimoniale goederen (vrije erfgoederen) van de bruidegom, na beëindiging van het vruchtgebruik, teruggaan naar de heer Graaf van Arberg, de broer van de bruidegom, of naar diens kinderen. En die van de bruid zouden ook in de familie blijven. Die zouden tendeel vallen aan haar broer Baron van Wittenhorst.

Uitdrukkelijk werd nog overeengekomen, dat de goederen van de een niet executabel waren voor de schulden van de ander, noch daarna.

Dit huwelijkscontract is, in de Franse taal, opgemaakt op het kasteel te Horst en ondertekend door de Graaf van Frezin, M.A.A.Th. van Wittenhorst en C.C. Barones van Bocholtz Markiezin-Douairière van Hoensbroek en van Wittenhorst en Horst.

Er waren opgedrukt de adellijke wapens in rode en zwarte was. ◀

Aangenaam: Meander Grondverwerving en Advies

Meander is een onafhankelijk, middelgroot adviesbureau op het gebied van onroerende zaken. Vanuit ons hoofdkantoor en regiokantoor bedienen wij rijksinstaties, provincies, lokale overheden, nutsbedrijven en andere opdrachtgevers.

Kijk voor meer informatie op www.meanderbv.nl
of neem contact op met ons hoofdkantoor op tel. (0485) 33 65 43

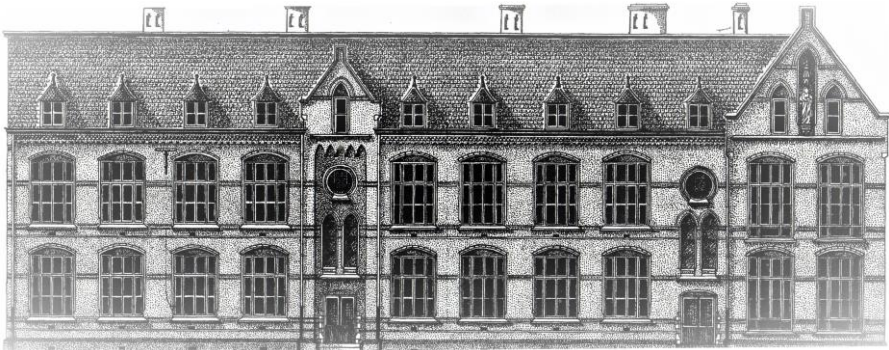

HEILIG HARTSCHOOL TE SEVENUM

Mart Lenssen

Het maken van tekeningen is een (geslaagde)hobby van Mart Lenssen. Zijn motto hierbij is het “Samen geschiedenis ontdekken”.

In de tweede helft van de 80-er jaren van de vorige eeuw verloor de Heilig Hartschool zijn bestemming. Het gebouw kwam leeg te staan. De werkgroep “Behoud Heilig Hartschool” probeerde het gebouw van sloop te redden. Dit mocht niet baten. Op verzoek van de werkgroep heb ik in 1986 bijgaande pentekening gemaakt.

Heilig Hartschool 1986

Afdrukken van deze tekening werden verkocht om in de onkosten van de werkgroep te voorzien.

De school was een ontwerp van architect Caspar Franssen (1860-1932), een leerling van de bekende architect Pierre Cuypers.

Caspar Franssen werd beïnvloed door Cuypers en ontwierp kerken, scholen, kloosters en andere gebouwen, voornamelijk in het Bisdom Roermond. Het waren ontwerpen in neogotische maar sommige ook in neoromaanse stijl. Een voorbeeld hiervan was de Heilig Hartschool in Sevenum. De school werd gebouwd in twee gedeeltes. In eerste instantie in 1908 als meisjes – en bewaarschool.

In 1921 kreeg het door uitbreiding zijn uiteindelijke vorm. De school werd gebouwd door aannemer Haegens uit Horst. Kenmerkend voor de architectuur was het Heilig Hartbeeld in de voorgevel. Veelal werden deze beelden gemaakt in het atelier Cuypers en Stolzenberg te Roermond. Het beeld werd van de sloop gered, werd opgeknapt en kreeg in 1995 een plaats in een kapel bij het verzorgingshuis Sevenheijm. ◀

FA. H. THEUNISSEN & ZN
dakbedekkingen
sinds 1927

Noordsingel 11, 5961XW Horst
Telefoon 077-3981420
Telefax 077-3988603
Internet www.theunissen-dakbedekkingen.nl

DE WATERSNOODRAMP VAN 1993 IN BROEKHUIZEN EN BROEKHUIZENVORST

Jeu Derikx

Door de zware regenval in Frankrijk, België en Nederland kwam er zoveel water door de Maas dat deze ver buiten haar oevers was getreden. Alle dorpen en steden langs de Maas hadden veel hinder van de hoge waterstand. Het waterpeil van de Maas was de hoogste sinds 1926.

Ook de gemeente Broekhuizen bleef niet gespaard.

In het dorp Broekhuizen viel het enigszins mee: de Veerweg met enkele gebouwen stonden in het water, onder andere restaurant het Veerhuis tot 1/2 meter, en het Brouwershuis ongeveer 20 cm.

Tuinder Cornelissen op de Genenberg was bang voor het overlopen van de Molenbeek. Hij had pas nieuwe komkommers in de kas geplant. Door in allerijl dijken aan te leggen heeft hij het droog kunnen houden.

Broekhuizenvorst

Ook de Molenberg werd door het water omgeven, met een roeiboot werden de boodschappen gedaan. Het dorp Broekhuizenvorst en het gehucht Ooijen werden zwaar getroffen.

Woensdag 22 december.

Een deel van het dorp Broekhuizenvorst begint vol te lopen en het water blijft maar stijgen.

Donderdag 23 december.

De eerste bewoners van Op de Spekt, Op de Kamp en de Maasstraat worden uit hun huizen verdreven door het oprukkende water. Ook de Broekstraat, de Ooijenseweg en Ooijen overstromen. Kasteel Ooijen loopt onder en de camping staat bijna geheel onder. Deze dag is de kwekerskas van de familie Hermans aan de Broekstraat ondergelopen en veel planten en struiken zijn door het water meegesleurd. De familie was op vakantie in Amerika en werd met spoed teruggeroepen. Met man en macht heeft men gewerkt

om nog te redden wat er te redden viel. De aangelegde dijken konden de druk niet meer houden en alles liep onder water. Ook op de Ooijenseweg ging het water over de weg.

De Ooijenseweg

De tuinderskas van Frans Derikx begint omstreeks 19.00 uur onder te lopen. Met een 20-tal mensen worden de steenwol matten omhoog gehaald en de machines op pallets gezet. Gelukkig stonden er nog geen planten in de kas. Het water in de kas bereikte een hoogte van ongeveer 60 cm. Tuinder Haij Custers aan de Broekhuizerweg dacht dat het water niet bij hem in de kas zou komen, hij begon vrijdagmorgen met het poten van de tomatenplanten. Het zou echter anders uitpakken: nog diezelfde middag lopen de sloten rond de kas vol met water afkomstig vanaf de Heming en met grondwater. Met het aanleggen van dijken en met pompen probeert men het droog te houden: het was tevergeefse moeite en de planten worden er weer snel uitgehaald.

Doordat het water met veel kracht over de Ooijenseweg en de Ooijensedijk komt, loopt het hele achterland (broek) vol. Op de Zeelberg achter Beurskens en Gooren en op de Ganzenkamp bij Jenniskens worden dijken aangelegd die later nog met zandzakken werden verstevigd.

Vrijdag 24 december

Vooral de dijk bij Jenniskens is kritiek: het water komt zelfs onder de dijken door.

Zaterdag 25 december

Nu loopt de oude maasarm op de Zeelberg helemaal vol met water zodat het bij Van Leendert over de Ooijenseweg stroomt. Het peil komt zo hoog dat Beurskens en Gooren alsnog dreigen onder te lopen.

Die middag wordt op de hoek Zeelberg - Ganzenkampstraat begonnen met pompen. Met zeven tractoren en enkele losse pompen wordt het water over de Ganzenkampstraat heen gepompt het achterland in, dit tot grote woede van Jan Burgers die meent dat hierdoor zijn eigen lossing in gevaar komt.

Zondag 26 december

Deze dag komen er nog enkele tractoren en pompen bij, en blijven tot middernacht draaien. Enkele pompen blijven draaien tot 4 januari 1994, zodat het water uit de kas van Frans Derikx blijft.

Hoogwater gedenksteen

Bijna een kwart stond onder water 1993

Ooijen

Het buurtschap Ooijen krijgt veel te verduren, ook hier worden op verschillende plaatsen dijken aangelegd, vooral bij Hoeve de Hor. Ook hier blijken ze niet bestand tegen het oprukkende watergeweld. De veestapel van Hoeve de Hor (Linders) wordt ijlings naar Merselo en Swolgen overgebracht. Het woonhuis komt niet onder water te staan daar dit gebouwd is op de waterstand van 1926. Jan Valkx en Harrie Haenen van de Horreweg worden vrijdag 24 december door de militairen uit hun huis gehaald. Hier stond 50 cm water binnen. Jan en Harrie hadden al twee dagen op zolder doorgebracht en wilden eerst nog niet uit hun woning.

Boerderij Valkx in Ooijen

Vrijdag 24 december.

De Maas bereikt haar hoogtepunt in onze gemeente. Om ongeveer 15.00 uur is Kasteel Ooijen geheel ondergelopen en ook een gedeelte van de camping staat blank. Het restaurant blijft droog doch de stroom is deels uitgevallen. Restaurant eigenaar Jules Peeters moet voor de Kerstdagen 450 gasten afbellen.

Het was aanvankelijk de bedoeling dat de gasten in het dorp opgehaald zouden worden met de vrachtauto's van de fa. van Leendert, maar deze durfde het niet aan om de mensen achterop de vrachtauto's te vervoeren, vanwege de sterke stroming op de Ooijensdijk.

Oerlemans Diepvries Centrale houdt het maar net droog.

Zicht op kasteel Ooijen

Kerkdiensten.

De nachtmis op 24 december om 22.00 uur wordt door een gedeelte van het kerkkoor gezongen, terwijl een kopergroep van de fanfare verstek moest laten gaan. De Herdersmis op 25 december om 9.00 uur kon niet door de “Kerkuulkes” worden gezongen en de fanfare kon evenmin de Hoogmis opluisteren. Pastoor Leopold van Rooijen had begrip voor deze situatie.

Opvang

In het schoolgebouw is een noodopvang ingericht doch niemand maakt hiervan gebruik omdat de geëvacueerde mensen bij hun

familie onderdak vinden. Op het gemeentehuis is dag en nacht iemand aanwezig voor het verstrekken van informatie.

In totaal moesten 20 gezinnen hun huizen verlaten. In de Maasstraat mevr. de Boer, dames Verheijen, fam. Brouwers, fam. Vervoort, fam. Muijsers, fam. Janssen, fam. Timmermans, en enkele bewoners Op de Kamp, Op de Spekt en de Mgr. Hermansstraat.

De dorpen trekken ook veel watertoeristen, dit tot ongenoegen van de inwoners. Daarom worden ook de wegen rondom de dorpen afgezet, ook om deze zoveel mogelijk te sparen. Het afzetten van de wegen wordt verzorgd door leden van de Fanfare Broekhuizenvorst en Ooijen.

Zaterdag 25 december

8.00 uur: het water is slechts enkele centimeters gezakt, maar zaterdagavond is het water al een 10 tot 15 cm gezakt. Het peil op de Zeelberg blijft met pompen stabiel. Het waterpeil was ongeveer een 1/2 meter lager dan in 1926 doch enkele centimeters hoger dan in 1920.

Zondag 26 december

10.00 uur: als eerste komen Pim Schrijver en dochter met de fiets door het stromende water vanuit Ooijen naar het dorp terwijl Con Lijnders, Leo Lenssen, Lambert van 't Groenewolt en Jeu Derikx vanuit het dorp door het water naar Ooijen fietsen. Het was wel oppassen geblazen vanwege de toch nog sterke stroming op de Ooijensedijk. Door de sterke stroming is een gedeelte van het wegdek op de Ooijensedijk weggeslagen, de elektriciteits- en telefoonkabels lagen bloot.

Terug naar Huis

Op 26 - 27 - 28 en 29 december keerden de mensen weer naar hun woningen terug en kon de schade worden opgemaakt en alles weer opgeruimd en hersteld.

Het duurde tot het eind van januari dat de Maas weer op haar normale winter niveau was.

Het hoge water is een machtig schouwspel, doch voor de gedupeerden minder prettig. De bewoners van beide dorpen en

zelfs daarbuiten hebben elkaar bij deze nare situaties voortreffelijk geholpen. Ook de politie, brandweer, medici, militairen en nog vele anderen hebben hun uiterste best gedaan.

Totaal ondergelopen

In totaal is ruim 250 hectare gemeentelijk grondgebied onder water gelopen, bijna een kwart gedeelte van de gemeente Broekhuizen. Twintig huizen zijn ondergelopen.

Schade

De totale schade in de gemeente Broekhuizen wordt geschat op ruim 1 miljoen gulden: 160.000 gulden schade aan wegen en aan hulpverlening, 150.000 gulden schade bij particulieren en 750.000 gulden schade bij bedrijven.

EEN BEJAARDE MAN VERTELDE: ALS MEN DE MAAS VOOR
KERSTMIS ZIET, ZIET MEN ZE LANG.
DEZE KERSTMIS 1993 ZAL BIJ VELEN VAN ONS
ONVERGETELIJK ZIJN. ◀.

DE OPRICHTING VAN DE “NAAMLOZE VENNOOTSCHAP STOOMSTEENFABRIEK TIENRAY

Harrie Raaijmakers

In Tienray waren in de vorige eeuw twee steenfabrieken: de firma Van Daal en Compagnon, steenfabriek van 1914 tot 1978 gelegen aan de Swolgenseweg en de Naamloze Vennootschap Stoomsteenfabriek Tienray gelegen aan de Spoorstraat. Beide fabrieken zorgden evenals het station voor veel werkgelegenheid en drukten samen met de status “Klein Lourdes” hun stempel op het dorp.

Op 10 juli 1913 verscheen een bericht in de krant met de mededeling, dat enkele heren uit Horst van plan waren een ringoven te bouwen. De ligging van Tienray was bijzonder gunstig. In Meerlo en Swolgen was in ruime mate klei aanwezig en Tienray beschikte over een spoorwegstation met een laad- en losplaats en bovendien was de grond in Tienray niet zo duur. De grond, niet ver van het station, was gekocht van Theo van Rijswick, Spoorstraat 68.

De ondergetekende. Mart Lemmen,
verbindt zich voor het maken en leveren
van een woonhuis met kantoren ten behoeve
der N. V. Steenfabriek Tienraai voor de
som van fl. 2254. Leg ge. twee duizend
twee honderd vier en vijftig gulden.

Mart Lemmen

In de volksmond stond de fabriek bekend als "De Boerenoven", omdat veel oprichters een agrarische achtergrond hadden.

In de statuten was sprake van een periode van vijftig jaar. Die periode liep op 31 december 1963 af. Met algemene stemmen werd besloten de naamloze vennootschap in de huidige vorm voor onbepaalde tijd te verlengen. Een statutenherziening was noodzakelijk. Mr. P. Rieter zou een ontwerp opstellen ter bespreking tijdens de eerstvolgende vergadering in september 1963.

Hoewel de steenfabriek al in 1913 werd opgericht dateren de eerste notulen van de commissarissen en aandeelhouders echter pas op 11 februari 1921. De rekening en verantwoording over 1920 waren vóór de vergadering ingezien en in orde bevonden. De controle was

verricht door de heren Jan Drabbels en Herman Rieter. Besloten werd toen al een halfjaarlijkse balans op te stellen, zodat de aandeelhouders een beter overzicht kregen.

Jan Drabbels, landmeter uit Horst, vroeg namens de aandeelhouders bij de gemeente Meerlo pas in 1914 toestemming tot de oprichting van een stoomsteenfabriek inclusief een schaftlokaal met wasgelegenheid op het kadastraal perceel sectie C 705 te Tienray. Deze vergunning lag op het gemeentehuis ter inzage op zondag 14 februari 1914 van 11.00 uur tot 12.00 uur. Op 23 mei 1914 deelde de gemeente mede, dat de vergunning verleend was. Er kwamen ook twee privaten bij één voor mannen en één voor vrouwen. Er moest voldoende luchtverversing aanwezig zijn. De verlichting gebeurde met petroleum. Er moesten maatregelen genomen worden tegen brand en er moest een verbandtrommel aanwezig zijn.

Ook het Rijkstoezicht op fabrieken en werkplaatsen gaf de vergunning af, maar al vóór 1914 waren de oprichters/aandeelhouders bezig geweest met de realisatie van de steenfabriek. De eerste werkzaamheden dateren al uit 1913.

Op maandag 25 augustus 1913 werd om 16.00 uur het metselwerk aanbesteed in het café van Theo van Rijswick.

Op 1 september 1913 vond de aanbesteding plaats voor het vervoer van vijftientig wagons metselstenen vanaf het station naar de bouwplaats aan de kiezelweg naar Horst. Dit keer waren inlichtingen verkrijgbaar geweest bij J. H. Jenniskens uit Horst.

1913 1184

Aanbesteding

te Tienray.

Op Maandag 1 September e. k. om 1 uur zal worden aanbesteed door de Stoomsteenfabriek „Tienray” om onmiddellijk te vervoeren :

25 wagons metselstenen van station Tienray op het terrein van de te bouwen fabriek.

Bijetten in gesloten envelop in te leveren bij Th. VAN RIJSWIJK te Tienray. Inlichtingen bij J. H. JENNISKENS te Horst. 2596

De stenen waren niet afkomstig van de vele veldovens in Meerlo en Swolgen, maar uit Tegelen.

Op woensdag 25 februari 1914 werden de loodsen aanbesteed onder architectuur van J. M. Keijzers uit Horst.

In 1917 werd de R.K. werkliedenvereniging St. Joseph opgericht. Bij het tienjarig bestaansfeest werd onderstaande foto gemaakt.

Op de vierde rij: Piet Jansen, Frans Jansen, Helm Wilms, Chris van de Wetering, Cor van Hameren, Handry Derks, Jack Gielen.

Op de derde rij: Jan Dings (Swolgen), Grad Emons (Tienray), Gradus Versleijen (Tienray), Toon Jansen (Tienray), Toon van Lin, Len Fransen, Maan Linskens, Thijs Gielen.

Zittend: Marinus van Neerven, Dries Cleven, Aalmoezenier Creijssen, Jan Molenaar, Gradje Derix, Sjang van Ooijen,

Op de onderste rij: Harrie Derks, Harry Cleven en Hand van Bracht.

De aandeelhouders

In de volksmond werd de steenfabriek “De Boerenoven” genoemd, die werd opgericht door de volgende personen: J. Baeten uit Sevenum, Herman Rieter uit Maashees (notulant), Jan Drabbels uit Meterik, directeur August Geurts uit Swolgen, H. Jenniskens uit Meterik, Alphons Esser burgemeester van Horst, L. Hoebens en W. Geurts uit Horst.

De overige namen die tijdens de aandeelhoudersvergaderingen genoemd werden waren:

Alphons Maria Bloemen, P. Beuysen, Mr. Palmen, Jan Tielen, Jan Jenniskens x Rosalie Engels, W. Hoogers x Baeten, Martin Rieter x Dora Geurts, Bernard Geurts, deken Geurts uit Heythuysen, Jan de Mulder x Ciska Beuysen, Mien Beuysen – Ambrosius en Antoon Fleuren.

Het aandelenkapitaal bedroeg *f* 78.000,00, waarvan de helft gestort was. Bijna elke aandeelhouder had één aandeel van drieduizend gulden, een enkeling had er meer.

Alles ging destijds nog lang “handje contantje”. Ook het uitkeren van het dividend.

Aanvankelijk werden de aandeelhoudersvergaderingen op het kantoor gehouden, maar ook in hotel Wijnhoven, Kloosterstraat 2 in Tienray. Later ging men naar de Oude Lind aan de Venrayseweg in Horst.

Het gouden feest in 1963 werd gehouden in de Oude Lind in Horst. Uiteraard moesten de aandeelhouders op de foto

Aandeelhouders bij het gouden feest in 1963

Deze foto is gemaakt in 1963 in de Oude Lind in Horst.
van links naar rechts

Onderste rij: Cato Tielen-Jenniskens (moeder van Jan Tielen), Bernard Geurts (ijzerhandelaar Venlo), Jan de Mulder, W. Geurts, deken te Heythuysen, Toon Jenniskens (Fleuren Toon), ?, Martin Rieter, Pierre Rieter (Venlo), ?

Middelste rij: Jan Jenniskens (Fleuren Jan), Rosalie Jenniskens-Engels, Cisca de Mulder-Beuyssen. Maria Jenniskens-Kurstjens, ...Thissen, M. Thissen, Dora Rieter-Geurts (Maashees), Mr. Palmén, ?, ?

Bovenste rij: Piet Beuyssen, Mien Beuyssen-Ambrosius, ? , Jos Hoogers, Jan Tielen, ? ◀

EERSTE STENEN MET CHRONOGRAMMEN IN KERKEN VAN GEMEENTE HORST A/D MAAS (2)

Jörgen Dinnissen en Pierre van Rijswijk

In het eerste deel hebben wij de eerste stenen met chronogram van de kerken in de gemeente Horst aan de Maas behandeld. In dit tweede deel laten wij u ook de andere eerste stenen zien. Bovendien ontdekten we bij contact met enkele parochies en heemkondeverenigingen nog enkele exemplaren die ons aanvankelijk niet bekend waren. Deze zijn hier in ons overzicht opgenomen.

Vervolgens gaan wij nader in op het ontstaan en de geschiedenis van het chronogram.

Tot slot geven wij een mogelijke verklaring voor het feit dat we zoiets vooral na 1945 bij een aantal kerken in de gemeente Horst

De kerk van Grubbenvorst heeft inderdaad wel een eerste steen. Verborgen achter een schilderij binnen in de kerk.

Grubbenvorst – Onze lieve vrouw ten hemelopneming

Tekst: OUDE KERK VERWOEST 25 NOV. 1944

[Christusmonogram of Chi-Rho symbool] HERBOUWD 1952

Merk op, het christusmonogram is volgens een traditie de afkorting van Christus in het Grieks. Volgens een andere traditie gaat het om de Griekse beginletters van het Latijnse Christus Rex (Nederlands: Christus Koning).

Eerste steen Grubbenvorst met schilderij waarachter het verborgen is.

Andere eerste stenen in Horst aan de Maas

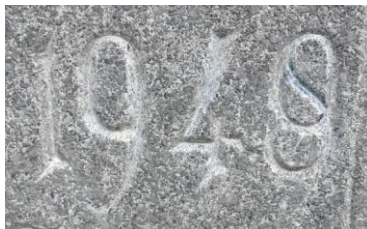
Voor de volledigheid hierbij ook de foto's van de eerste stenen van de Norbertuskerk in Horst, Evertsoord, Broekhuizenvorst (merk op dat de eerste steen van Broekhuizenvorst in deel 1 ten onrechte toegeschreven werd aan Broekhuizen), Griendtsveen, Kronenberg en Hegelsom.

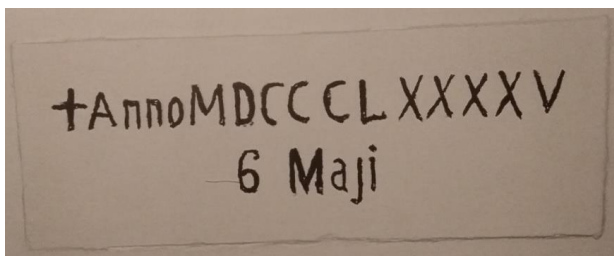
Eerste steen Horst – Norbertus.

Eerste steen Evertsoord.

Eerste steen Broekhuizenvorst (en niet Broekhuizen). Detail 1948 of 1949?

Eerste steen Griendtsveen.

Griendtsveen – H. Barbara

Tekst: +AnnoMDCCCLXXXV 6 Maji

Vertaling: 6 mei jaar 1895.

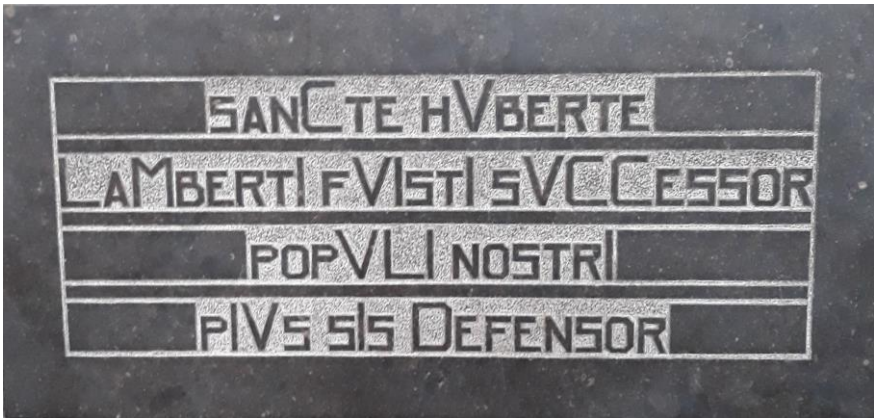
Eerste steen Kronenberg.

Kronenberg – H. Theresia van het Kind Jezus

Tekst: ME POSUIT ILL(USTRISSE)MUS AC REV(ERENDISSI)MUS
MGR. DR. G.A.H. BAUDUIN VIC.GEN.10 MAJI 1931

Vertaling: De zeer doorluchte en zeereerwaarde Mgr. Dr. G.A.H.
Bauduin, vicaris generaal, heeft mij geplaatst op 10 mei 1931.

Hegelsom – H. Hubertus met 1932 verborgen

Tekst: sanCte hVberte LaMberty fVlstI sVCCessor popVLI nostrI
pIVs sls Defensor

Vertaling: Heilige Hubertus, jij zijt de opvolger geweest van
Lambertus. Wees (nu) de vrome beschermer van ons volk.

Chronogram: 1 x M = 1000; 1 x D = 500; 3 x C = 300; 2 x L = 100; 5
x V = 25; 7 x I = 7. Samen 1932.

Overzicht alle zeventien kerken

Direct na de Tweede Wereldoorlog, in 1946, verscheen het boek
van A. van Rijswijck Pr. 'De verwoeste Kerken van Limburg' [1]. Het
bevat foto's en informatie over de schade die de kerken in Limburg
in de Tweede Wereldoorlog hebben opgelopen. De auteur maakte
hierbij een indeling in zes groepen al naargelang de mate van
beschadiging. Uit zijn overzicht (zie tabel A) blijkt dat de
beschadigde kerken zich vooral bevinden in de dekenaten van
Noord-Limburg.

Dekenaat	Totale aantal kerken	A	B	B-C	C	D	niet beschadigd	wel beschadigd
Maastricht	9	—	—	—	—	—	9	0%
Wijk	14	—	—	—	—	—	14	0%
Meerssen	24	—	—	—	1	—	23	4%
Kerkrade	18	—	—	—	—	—	18	0%
Heerlen	20	—	—	—	1	—	19	5%
Gulpen	21	—	—	—	—	—	21	0%
Schinnen	22	—	—	—	1	—	21	5%
Sittard	20	—	—	—	7	2	11	45%
Weert	21	1	1	—	8	—	11	47,5%
Echt	14	2	—	—	10	2	—	100%
Roermond	22	3	10	—	6	1	2	85%
Helden	9	1	3	—	3	1	1	90%
Venlo	18	2	2	3	7	4	—	100%
Horst	15	6	3	1	3	—	2	87%
Venray	11	2	4	—	5	—	—	100%
Gennep	11	3	1	2	5	—	—	100%
	270	20	24	6	57	10	153	

Tabel A. Bron: Van Rijswijk, 'De Verwoeste Kerken van Limburg' (1946), 13.

Een detailoverzicht van de diverse kerken in de huidige gemeente Horst aan de Maas, bouwjaar, in hoeverre beschadigd tijdens de Tweede Wereldoorlog en wel of geen eerste steen, ziet u hieronder in tabel B. Merk op, dat twee kerken in het boek van Van Rijswijk niet worden genoemd: de kerken van Evertsoord en Horst – Norbertus werden pas na de Tweede Wereldoorlog gebouwd.

Eerste stenen in West-Europa vanaf 828

Eerste stenen, met of zonder chronogram, worden al sinds de Middeleeuwen aangebracht op goed zichtbare plekken aan veel bezochte kerken of kloostergebouwen in West-Europa: domtoren in Utrecht in 1321, kathedraal in Salisbury in 1220, kerk in Hildesheim in 1010 en Basiliek van San Marco in Venetië in 828. De oudst bekende eerste steen zou, buiten Europa, gelegd zijn door Sargon van Akkad in Mesopotamië rond 2300 voor Christus.

Van Uytven (2011: 920): *“Een dergelijke min of meer plechtige eerstesteening, was de regel bij alle belangrijke, vanzelfsprekend stenen gebouwen, die de vorsten, de stedelijke en*

kerkelijke overheden en vooraanstaande edelen of geestelijken lieten optrekken.”

Met deze eerste steen wordt de zegen van de Hemel afgesmeekt voor de bouwers en gebruikers van het gebouw. Gedaan door autoriteiten die daarmee onder andere hun vroomheid, vrijgevigheid, ijver, autoriteit, legitimiteit, gezag en prestige willen tonen [2].

Chronogram

Hoe is nu het chronogram ontstaan dat op een gegeven moment op veel eerste stenen verschijnt?

Altijd is de mensheid gefascineerd geweest door getallen. Bij alle volkeren zien we dat aan getallen een bepaalde, vaak mystieke, betekenis wordt toegekend. Iedereen kent bijvoorbeeld tegenwoordig nog het getal elf als het gekkengetal, dertien als ongeluksgetal en zeven als heiligengetal.

In het oude Griekenland beschouwden de filosofische school van de Pythagoreërs getallen als de basis van de kenbare wereld. Bepaalde getalsverhoudingen zagen zij overal in de kosmos terug. Ook in het Oude Testament hebben bepaalde getallen betekenis en in het Nieuwe Testament is bijvoorbeeld in de Openbaringen van Johannes 666 het getal van het beest. Sommige Hebreeuwse letters hadden ook getalswaarde en men probeerde soms in de letters van namen dat getal terug te vinden, het getal van het beest bijvoorbeeld bij Keizer Nero. Later ontwikkelden de Kaballisten, een mystieke stroming in het Jodendom, een geheime leer om de wereld te doorgronden middels getallen en letters.

Hierdoor beïnvloed begonnen monniken op soortgelijke wijze 'dubbele boodschappen' op te schrijven met behulp van de Latijnse cijfers. De eerste keer dat er op deze manier een jaartal werd aangegeven en er dus sprake is van een soort chronogram, dateert van 1210.

Toen de burger begon te emanciperen en geletterdheid niet langer min of meer was voorbehouden aan monniken, klerken, ontstond er in de zogenaamde rederijkerstijd in Nederland een voorliefde voor literaire teksten met allerlei taalspelletjes. Bekend is dat ons volkslied, het Wilhelmus, bestaat uit vijftien coupletten en dat de eerste letters van die coupletten achter elkaar de naam Willem van Nassau opleveren. Zoiets heet een naamvers of acrostichon. Een

ander taalspelletje was het chronogram. Die teksten waren aanvankelijk vanzelfsprekend in het Latijn, het betrof immers Latijnse cijfers.

Maar alras werden ze ook in de volkstaal toegepast, soms als vertaling van die Latijnse tekst. Zo heeft Jan Six, voorvader van de huidige kunstkenner, een grafschrift gemaakt op Vondel: **VIR PHOEBO MVSIS GRATVS VONDELIVS HIC EST**. Met 1679 verborgen.

Nummer	Plaats	Patroonheilige	Bouwjaar	Informatie Van Rijswijk
1	America	H. Jozef	1892	C. Zwaar beschadigd doch herstelbaar
2	Broekhuizen	H. Nicolaas	1500 (rond)	A. Onherstelbaar verwoest
3	Broekhuizenvorst	H. Naam Jezus	1214	A. Onherstelbaar verwoest
4	Evertsoord	O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen	1955	<i>Niet van toepassing na Tweede Wereldoorlog</i>
5	Griendtsveen	H. Barbara	1895	C. Zwaar beschadigd doch herstelbaar
6	Grubbenvorst	O.L. Vrouw Tenhemelopneming	1415 (rond)	B. Opbouw praktisch onmogelijk
7	Hegelsom	H. Hubertus	1933	Niet beschadigd (niet met naam genoemd)
8	Horst - Lambertus	H. Lambertus	1219	B. Opbouw praktisch onmogelijk
9	Horst - Norbertus	H. Norbertus (in 2011 als kerk buiten gebruik genomen)	1963	<i>Niet van toepassing na Tweede Wereldoorlog</i>
10	Kronenberg	H. Theresia van het Kind Jezus	1931	Niet beschadigd (niet met naam genoemd)
11	Lottum	H. Gertrudis	1400 (rond)	A. Onherstelbaar verwoest
12	Meerlo	H. Johannes de Doper	1500 (rond)	B-C. Opbouw met zeer grote moeite en kosten
13	Melderslo	H. Oda	1921	A. Onherstelbaar verwoest
14	Meterik	H. Johannes Evangelist	1900	C. Zwaar beschadigd doch herstelbaar
15	Sevenum	H.H. Fabianus en Sebastianus	1200 (rond)	B. Opbouw praktisch onmogelijk
16	Swolgen	H. Lambertus	13e eeuw (rond)	A. Onherstelbaar verwoest
17	Tienray	O.L. Vrouw Troosteres der Bedrukten	13e eeuw (rond)	A. Onherstelbaar verwoest

Tabel B links. Kerken Horst aan de Maas. Overzicht bouwjaar, herbouw en eerste steen.

In vertaling werd dat: **HIER RVST VAN VONDEL HOOG BEIARD APOLLO EN ZYN ZANGBERG VVAARD**. En dan had je weer 1679. Chronogrammen kwamen dus niet alleen op stenen voor, maar werden ook heel veel gebruikt bij gedenkwaardige data zoals jubilea, geboorte- en sterfjaar. Maar op gedenkstenen of gewoon aangebracht aan de gevel verschenen ze ook heel vroeg. Zo zien we boven de deur van het huis van genoemde Jan Six, Herengracht 619: **SALUS HUIC DOMUI**. Met 1667 verborgen. Dit is: *Heil aan dit huis*. En er verschenen allerlei varianten. Niet alleen als grafschrift of op gedenkstenen, maar ook op bijvoorbeeld klokken of medailles werden ze aangebracht en ze verschenen niet alleen in Latijnse teksten maar ook in de volkstaal, zoals we zojuist al bij het grafschrift van Vondel zagen.

Plaats	Verwoest in Tweede Wereldoorlog	Herbouwd na Tweede Wereldoorlog	Eerste steen	Chronogram op eerste steen
America	Bommen Engelsen 12/10/1944	Herbouwd in 1946	Nee	<i>Niet van toepassing</i>
Broekhuizen	Opgeblazen Duitsers 25/11/1944	Herbouwd in 1952	Nee	<i>Niet van toepassing</i>
Broekhuizenvorst	Opgeblazen Duitsers 23/11/1944	Herbouwd in 1949	Ja	Nee
Evertsoord	<i>Niet van toepassing na Tweede Wereldoorlog gebouwd</i>	<i>Niet van toepassing</i>	Ja	Nee
Griendtsveen	Voltreffers in frontlinie maand 10 tm 12-1944	Herbouwd in ?jaar?	Ja	Nee
Grubbenvorst	Opgeblazen Duitsers 25/11/1944	Herbouwd in 1952	Ja	Nee
Hegelsom	Nee	<i>Niet van toepassing</i>	Ja	1932 (merk op, wijkt af van bouwdatum)
Horst - Lambertus	Bommen Engelsen 13/10/1944 en Opgeblazen Duitsers 22/11/1944	Herbouwd in 1952	Ja	1950 (merk op, wijkt af van herbouwdatum)
Horst - Norbertus	<i>Niet van toepassing na Tweede Wereldoorlog gebouwd</i>	<i>Niet van toepassing</i>	Ja	Nee
Kronenberg	Nee	<i>Niet van toepassing</i>	Ja	Nee
Lottum	Opgeblazen Duitsers 23/11/1944	Herbouwd in 1951	Ja	1951
Meerlo	Opgeblazen Duitsers 22/11/1944	Herbouwd in 1947 en 1954	Nee	<i>Niet van toepassing</i>
Melderslo	Opgeblazen Duitsers 23/11/1944	Herbouwd in 1952	Ja in 1921 en 1951	1951 (merk op, wijkt af van herbouwdatum)
Meterik	Beschieting door Engelsen op 28/10/2018. Opgeblazen Duitsers 22/11/1944	Herbouwd in 1946	Nee	<i>Niet van toepassing</i>
Sevenum	Opgeblazen Duitsers 22/11/1944	Herbouwd in 1954	Ja	1954
Swolgen	Opgeblazen door Duitsers "eind 1944"	Herbouwd in 1953	Nee	<i>Niet van toepassing</i>
Tienray	Opgeblazen Duitsers 23/11/1944	Herbouwd in 1950	Nee	<i>Niet van toepassing</i>

Tabel B rechts. Kerken Horst aan de Maas. Overzicht bouwjaar, herbouw en eerste steen.

Chronogrammen bij kerken

Een van de oudste teksten op een eerste steen bij een kerk treffen we in Nederland aan in de Utrechtse Domtoren: *M C ter X bis semel I / festo paulique Johannis / Turris Adaptatur qua / Trajectum decoratur*. In vertaling: *M C driemaal X tweemaal eenmaal I op het feest van Paulus en Johannes wordt de toren aangepast waardoor Utrecht wordt verfraaid*. Dus MCCCXXI = 1321 en wel 22 maart. Dit is natuurlijk geen echt chronogram. De tekst memoreert het begin van een nieuwe, geweldige toren waaraan vanaf 1321 decennialang gebouwd zou worden.

In onze streken is een van de oudste gedenkstenen bij kerken te vinden in de toren van Nederweert: *in den jaer ons her MCCCC ende LXVII op sunte margraten dach vaert desen iersten steien ghelacht*. Dit is dan gebeurd op 20 juli 1467. Hier zijn dus Romeinse cijfers gebruikt in een verder Nederlandse tekst. Een echt chronogram is ook dit niet. Het omgekeerde kwam ook voor, Arabische cijfers in een Latijnse tekst. Op de eerste steen van de Mechelse O.L. Vrouwenkerk zien we: *Anno Domini 1500 posuit me Aegidius de Busco pastor hujus ecclesiae tempore Philippi archiducis Austriae Maximiliani regis romanorum filii*. In vertaling: *In het Jaar onzes Heren 1500 heeft Aegidius Busch pastoor van deze kerk mij geplaatst ten tijde van aartshertog Philip zoon van Maximiliaan van Oostenrijk, Romeins keizer*. Ook dit is dus wel een gedachtenistekst, maar de manier van jaartalaanduiding is niet die van een chronogram.

Niettemin hebben chronogrammen bij kerken, al dan niet op een 'eerste steen' aangebracht, een lange maar ook voortdurende traditie. Op het fronton van de Mozes en Aaronkerk in Amsterdam treffen we aan: **QUAE FUIT A SAECLIS SUB SIGNO MOISIS ET AARON STAT SALVATORI RENOVATA ILLUSTROR AEDES**. In vertaling: *De tempel die zich sedert eeuwen onder het teken bevond van Mozes en Aaron staat hier thans schitterender in herstelde staat voor de Verlosser*. Met 1837 verborgen [3].

Gedenkstenen en chronogrammen in Horst aan de Maas

De diverse gedachtenisteksten bij kerken in de gemeente Horst aan de Maas, al dan niet in chronogramvorm, steunen dus op een degelijke historische basis. Van de oude kerken zoals die van Horst - Lambertus of Broekhuizen zijn geen oude gedenkstenen bekend

van voor de Tweede Wereldoorlog. Voor zover we weten is er in de buurt alleen in de kerk van Sint Petrus' Banden in Venray al heel vroeg een gedenksteen geplaatst. Dit zou gebeurd zijn in 1401, maar die is met de kerk verwoest en niet herplaatst. Wat erop kan hebben gestaan is niet bewaard gebleven [4]. We blijven dus in het ongewisse of hier sprake is van een echt chronogram.

De oudste gedenksteden in de gemeente treffen we aan in de negentiende eeuw, toen er een aantal nieuwe kerken werd gebouwd in de diverse dorpen rondom Horst. De tekst is gewoon in het Nederlands of als dat niet zo is, zoals in Kronenberg en Evertsoord, dan is het Latijn zo eenvoudig dat ook voor iemand die dat niet machtig is, wel valt te raden wat de boodschap moet zijn. En het zijn geen van alle chronogrammen. Alleen bij de eerste steen van de kerk van Hegelsom is dit anders. Daar treffen we al in 1932 een heus chronogram aan.

Functie

Deze teksten lijken erg op wat we soms ook wel ingemetseld bij een huis of winkel aantreffen. Ook daar zien we soms een steen met de mededeling dat die daar is geplaatst op een genoemde datum en door een met name genoemd persoon, vaak een kind. Zoiets gaf natuurlijk wel cachet aan zo'n gebouw, zoals we al zagen bij het huis van de eerste Jan Six.

Bij kerken was natuurlijk de bedoeling dat *'de zegen werd afgesmeekt voor de bouwers en gebruikers van het gebouw'*. Er was zelfs een aparte ceremonie ontwikkeld door de katholieke kerk. Maar wat betreft het willen tonen van *'vroomheid, vrijgevigheid, ijver, autoriteit, legitimiteit, gezag en prestige'* [5] had dit toch vooral betrekking niet op de in de steen genoemde kerkelijke functionarissen, maar op de beminde gelovigen. Want zij kregen na de door de priester verrichte handelingen voor deze gelegenheid dispensatie van het kerkelijke verbod op zondagsarbeid door de uitnodiging nu zelf een of meer stenen te metselen voor een te kiezen bedrag. De eerstesteenlegging was aldus een uitgelezen gelegenheid voor fondsenwerving. En daar verwachtte de bouwpastoor veel van. Hoeveel? Deken Debye van Horst liet zijn parochianen weten dat hij nogal verstoord was, omdat hij de opkomst op 26 augustus 1951 beneden peil vond. De opbrengst was niettemin een kleine vijfduizend gulden [6].

Het is dan ook opmerkelijk dat bij lang niet iedere nieuwe of gerestaureerde kerk een eerstesteenlegging heeft plaats gevonden. Wanneer zo'n restauratie niet erg omvangrijk was, is dat begrijpelijk. Dan ligt zo iets niet erg voor de hand. Maar dat bijvoorbeeld ook de kerken van Broekhuizen, Swolgen en Tienray geen eerste steen kennen is opmerkelijk. Het is ons niet gelukt dit te verklaren. De (vertegenwoordigers van) de plaatselijke gemeenschap wisten het ook niet [7].

De stenen van voor de Tweede Wereldoorlog zijn als gezegd meestal eenvoudig. Alleen in Hegelsom troffen we een Latijnse tekst met chronogram aan. Maar daarna veranderde dat. Onder andere door de hoge vlucht die de tuinbouw nam, werden Horst en omgeving veel welvarender. Alras werden de kerken die door de oorlog beschadigd of zelfs verwoest waren, hersteld of er vond nieuwbouw plaats. En daarbij werd meestal niet op een dubbeltje gekeken. Niet alleen welvaart zorgde ervoor dat de kerken prachtig uit hun as herrezen. De jaren vijftig van de vorige eeuw kunnen we ook zien als een tijdperk van triomferend katholicisme. De katholieken waren razendsnel hun culturele achterstand aan het inhalen en de KVP was gedurende heel haar bestaan samen met de PvdA de grootste politieke partij en leverde al die jaren de voorzitter van de tweede kamer en meestal de premier. In die sfeer van zegepraal paste ook dat er nu wel aandacht kwam voor uitbundiger verfraaiing van de kerkgebouwen.

Sommige konden worden gerestaureerd, min of meer in de oorspronkelijke staat hersteld. Maar in een aantal gevallen is er sprake van een volledig nieuwe kerk, waarbij het vorige gebouw niet meer als uitgangspunt is genomen, vaak ook op een andere plek. Met name als deze situatie zich voordeed kwam men vaak – maar dus niet altijd – op het idee om een gedenksteen met een uitvoerige Latijnse tekst met chronogram te plaatsen. Zoals is opgemerkt is het frappant dat in Tienray een heel nieuw kerkgebouw is neergezet, maar dat daar zelfs geen eenvoudige gedenksteen is geplaatst. En niemand in Tienray kon ons vertellen waarom dat zo zou zijn. Broekhuizen en Swolgen zijn een vergelijkbaar geval.

Latijn

Intussen was het wel zo, dat deze teksten natuurlijk veel te ingewikkeld waren om door het merendeel van de trouwe

kerkgangers, zij die geen klassieke opleiding hadden gehad, nog te kunnen worden verstaan. Maar dat werd blijkbaar geen probleem gevonden. In geen van de vier parochies waar na 1945 een steen met chronogram in het Latijn is geplaatst heeft bij ons weten ooit uitleg voor de parochianen plaats gehad. Nergens wordt van zoiets melding gemaakt en geen van de oudere dorpsbewoners die wij ernaar vroegen, kon zich zoiets herinneren [8]. Dat lijkt tekenend voor die tijd. Wat de kerk deed was welgedaan en kritische bevraging was geen mode. Maar op het toppunt van de bloei bleek in Rooms Katholiek Nederland de herfst dichterbij dan gedacht en hij werd guurder dan verwacht.

In de jaren vijftig werd de mis nog opgedragen in het Latijn door een priester die zich met de rug naar de gelovigen tamelijk ver weg op het altaar bevond. Niettemin is hier kort na de vijftiger jaren een eind aan gekomen bij besluit van het tweede Vaticaans Concilie, dat Paus Johannes XXIII aankondigde in januari 1959 en dat werd gehouden van oktober 1962 tot december 1965. Toch was dat Latijn niet helemaal onbegrijpelijk geweest voor de gelovigen. Want zij hadden de liturgie meestal toch wel redelijk kunnen volgen, omdat in hun kerkboek bij elke Latijnse tekst in een parallelle kolom een vertaling werd gegeven in het Nederlands. Maar van deze Latijnse teksten op deze stenen hadden ze geen flauw benul. En blijkbaar was er geen bouwpastoor die op het idee kwam om daar uitleg over te geven en geen gelovige die daarnaar vroeg. Er was een plechtigheid geweest, er was geld opgehaald, de steen stond op zijn plek en er werd verder niet meer over gesproken. Opmerkelijk is dat de steen waar de meest ingewikkelde tekst op staat, die van Melderslo, op een tamelijk inferieure ondergrond is geplaatst. Terwijl meestal als materiaal toch werd gekozen voor graniet of marmer, is hier sprake van dezelfde klei als van de bouwstenen. Misschien is dat te verklaren doordat pastoor Teeuwen stamde uit een familie van steenfabrikanten en hij dus heel goedkoop, misschien voor niets, die steen kon krijgen. Het gevolg is wel dat deze inmiddels aanzienlijk bouwvalliger is dan de kerk en dat de tekst daarop steeds moeilijker is te ontcijferen. Ook verder raakten de eerste stenen in de vergetelheid. Bij onze speurtocht deden de beheerders van de kerken er soms lang over om te ontdekken waar zich zoiets in of aan het gebouw zou kunnen bevinden. In Grubbenvorst werd aanvankelijk gedacht dat er nooit een eerste steen was geweest.

Maar op Wikipedia vonden we dat er toch een eerstesteenlegging zou moeten hebben plaats gevonden in 1952. Uiteindelijk werd die steen gevonden, verscholen achter een schilderij dat er voor was gehangen [9].

Na de uitbundige vijftiger jaren was de tijd van het Latijn en de daarin verwerkte chronogrammen voorbij. De steen van de Sint Norbertuskerk in Horst bevat een eenvoudige Nederlandse tekst met een datum. En die kerk is alweer enige tijd voor de eredienst gesloten. Sic transit gloria mundi! In vertaling: Zo vergaat 's werelds roem!

Conclusie

Aan het eind van het eerste deel van dit artikel formuleerden wij als hypothese: eerste stenen met chronogrammen kwamen na de Tweede Wereldoorlog in de mode. Op basis van de in dit artikel met u gedeelde informatie moeten wij vaststellen dat dit slechts ten dele klopt in de gemeente Horst aan de Maas omdat vier van de elf opnieuw of nieuw gebouwde kerken na de Tweede Wereldoorlog een eerste steen met chronogram kregen (zie tabel C). Alleen Hegelsom heeft een eerste steen met chronogram uit 1932, dit is voor de Tweede Wereldoorlog. Van de kerken die helemaal opnieuw werden gebouwd hebben er vier een eerste steen met chronogram (Horst-Lambertus, Lottum, Melderslo en Sevenum) en twee een eerste steen zonder chronogram (Broekhuizenvorst en Grubbenvorst). Drie kerken die ook opnieuw moesten worden gebouwd (Broekhuizen, Swolgen en Tienray) hebben merkwaardigerwijs geen eerste steen geplaatst gekregen. De twee nieuw gebouwde kerken na de Tweede Wereldoorlog (Evertsoord en Horst-Norbertus) kregen ook een eerste steen zonder chronogram. De kerk van Evertsoord is weliswaar gebouwd toen een eerste steen met chronogram frequent voorkwam maar deze kerk maakte deel uit van een kloostercomplex. Een eerste steen voor de kerk ligt dan niet voor de hand. De kerk van Horst-Norbertus werd gebouwd toen de hoogtijdagen van het katholieke geloof voorbij waren. ◀

Nummer	Plaats	Informatie Van Rijswijk	Eerste steen
8	Horst - Lambertus	B. Opbouw praktisch onmogelijk	Eerste steen met chronogram 1950
11	Lottum	A. Onherstelbaar verwoest	Eerste steen met chronogram 1951
13	Melderslo	A. Onherstelbaar verwoest	Eerste steen met chronogram 1951
15	Sevenum	B. Opbouw praktisch onmogelijk	Eerste steen met chronogram 1954
3	Broekhuizenvorst	A. Onherstelbaar verwoest	Eerste steen zonder chronogram
4	Evertsoord	Niet van toepassing na Tweede Wereldoorlog gebouwd	Eerste steen zonder chronogram
6	Grubbenvorst	B. Opbouw praktisch onmogelijk	Eerste steen zonder chronogram
9	Horst - Norbertus	Niet van toepassing na Tweede Wereldoorlog gebouwd	Eerste steen zonder chronogram
2	Broekhuizen	A. Onherstelbaar verwoest	Geen eerste steen
16	Swolgen	A. Onherstelbaar verwoest	Geen eerste steen
17	Tienray	A. Onherstelbaar verwoest	Geen eerste steen

Tabel C. Eerste steen met of zonder chronogram, geen eerste steen na Tweede Wereldoorlog.

Bronnen en eindnoten

[1] Rijswijk Pr., A. van, *De Verwoeste Kerken van Limburg* (Roermond 1946). Dr. Antoon van Rijswijk Pr(iester) is verre familie van de auteur van dit artikel. Hij was de zoon van de hoofdonderwijzer van Well en bij leven docent Duits aan het bisschoppelijk college in Roermond. Later was hij pastoor in Asten, waar hij ook begraven ligt.

[2] Uytven, R. van, 'Eerste stenen, vooral in de Nederlanden, in de middeleeuwen en daarna', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 89 (2011), 919-932.

[3] Bernard Grothues, *Lexicon van het Chronogram ChronoLexICon Met getaLVers en ChronoDIstIChon* (2018). Bernard Grothues, *Het eXCeLLente Chronogram* (AO-boekje 1694).

[4] Venray: K. Swinkels, mondelinge mededeling.

[5] Zie onder eindnoot 2.

[6] Moorman, W., *De hemel op aarde. De Sint-Lambertuskerk in Horst en haar inventaris* (Horst 2013), 59 en 62.

[7] Broekhuizen: parochie Broekhuizen, S. Achten. Swolgen: parochie Swolgen, E. Elbers. Tienray: parochie Tienray, "kerkbestuur" via P. Lenssen.

[8] Horst-Lambertus: W. Moorman. Lottum: H. Clevis. Melderslo: J. Nellen, G. Derix-Spreuwenberg, P. Lenssen en P. van Rijswijk. Sevenum: heemkundevereniging Sevenum, Kronenberg en Evertsoord, M. Janssen en H. Jenniskens.

[9] Grubbenvorst: heemkundevereniging Grubbenvorst-Lottum, P. Berg en parochie Grubbenvorst, W. Seesing.

LOTTUMSE WINDMOLENS

Huub Hendrix

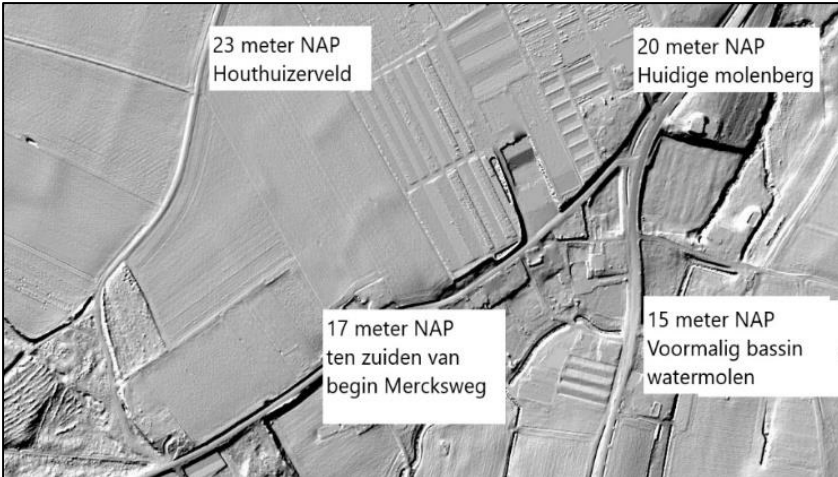
Langs de weg van Grubbenvorst naar Lottum treft men in het buurtschap Houthuizen aan de rechter zijde de nieuw gebouwde windmolen aan. Ze is gelegen op een uitloper van het hoog terras van het Houthuizerveld. Beneden aan de zuidzijde richting Grubbenvorst ligt de oude watermolen. Helaas wordt de geschiedenis van deze molens vaak dooreen gehaald.

De Lottumse windmolens waren bestemd voor het malen van graan. Terwijl de watermolen zeker tot 1848 een olieslagmolen is geweest. Aanleiding voor het schrijven van dit stukje was de vraag: stond op de plek van de huidige windmolen en zijn voorganger uit 1816 ook al een windmolen?

Links de uit 1816 stammende windmolen, die in november 1944 door de Duitse bezetters werd opgeblazen. Rechts op dezelfde plek de herbouwde Houthuizer windmolen, deze beltmolen is in het voorjaar 2009 in gebruik genomen. Eigenaar van de nieuwe Houthuizer windmolen is Stichting het Limburgse Landschap.

Bij het bouwen van windmolens houd men er rekening mee dat de molen op een plaats staat waar de wieken veel wind kunnen vangen. Het plateau van het Houthuizerveld is hiervoor een geschikte plaats. Het hoogteverschil met de lintbebouwing tegen dit plateau bedraagt op sommige plaatsen meer dan 5 meter.

Bron hoogtekaart : <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>

Impressie van de toegangsweg achterzijde bebouwing Houthuizerweg.

Opmerkelijk is dat de hieraan gelegen woningen allen de voordeur aan de zuidkant in de richting van Grubbenvorst hebben. Vroeger liep hier de weg van Lottum naar het kasteel Kaldenbroek. Tegenwoordig loopt de toegangsweg aan de achterzijde van de bebouwing.

De oude dorpsrechten van Lottum uit 1428 vermelden dat de inwoners hun graan konden laten malen waar het hun het beste schikte. Ook bijvoorbeeld in een nabij gelegen dorp. Dus er was geen banrecht ofwel verplichting om het graan te laten malen in een molen van een plaatselijke grondheer.

Gegevens over een Lottumse windmolen komen in de archieven maar sporadisch voor. De eerste vermelding vinden we op 17 maart 1559. Het handelt om een proces dat in dat jaar was aangespannen voor het Hof van Gelder te Arnhem.¹⁾ Mede omdat het Quirinus Stift van Neuss, als bezitters van Lottum, niet de hoge jurisdictie kon uitvoeren werd deze waargenomen door de Hertog van Geldern. Hij trad op als voogd van Lottum. De uitvoering van deze taak lag bij zijn ambtman. Als compensatie kreeg de hertog o.a. het recht op het vijfde deel van tijs op nieuw ontgonnen gronden.

De ambtman die de belangen van de hertog diende wilde zoals was afgesproken bij het ontstaan van de voogdij het overeengekomen vijfde delen van de tijs ontvangen van nieuw ontgonnen gronden. Deze ontginningen betrof woeste gronden die in gemeenschappelijk gebruik waren.

De andere vier vijfde deel van het bedrag van de tijs was voor de grondvrouwe van Lottum het Quirinus stift te Neuss.

Deze lasten moesten de inwoners jaarlijks op de feestdag van St. Martinus (11 november) betalen. Wat was nu het geval? Voor de datum van het proces in 1559 had een molenaar met toestemming van de abdis van het Quirinus stift een nieuw stukje land ontgonnen uit de gemeenschapsgronden en daar een windmolen op gezet. En hierbij ook een huisje gebouwd voorzien van een tuin. Het totaal had een oppervlakte van ongeveer een halve morgen.

Terecht dat de ambtman van de hertog jaarlijks als voogd ook hiervan zijn afgesproken vijfde deel wilde incasseren.

(transcriptie uit het proces van 1559)

nu so geschiet dat die vurschreven yetzige abdijsse suppliente als eijn gront vrouwe tho Lottum , **te dijen tijnde dat die onderdane to beste gerefft mughten wesen een windmoelen buijten Lottum inder gemeijnte doen stellen, een stucxken landts vuijt derselve gemeijnte doen graven und een huijs voirden moelener daer op laeten setten heeft groot wesen so vurschreven huijsken mitten koelhoff ongeferlick een half morgen landts** twellick oire erwerdige vrouwe (als sij to kennen gheeft) meijnende als een grontvrouwe uijt oire eijgen autoriteitj wael to moegen doen,

Deze windmolen heeft niets van doen met de watermolen die destijds in andere handen was. In 1563 verkocht het Quirinus Stift haar rechten en belangen te Lottum, met toestemming van haar voogd, aan de familie Van Wijlich. De oorkonde behorende bij dit koopverdrag maakt ook melding van de windmolen en dit bevestigt dat ze binnen het jurisdictiegebied stond van het Quirinus Stift.²⁾ Als molenaar op de windmolen komt een “Gijsbert den wintmoller” voor. Blijkbaar was hij afkomstig uit Broekhuizen. Hij wordt in de stukken ook genoemd als “Gijsbert den Wintmoller soon van Broeckhuizen”.

Verder treffen we nog vermeldingen aan uit 1607 die ons nog meer informatie geven over deze windmolen, opgenomen in het vonnissenboek van Lottum.³⁾ Hier werd een verklaring afgelegd over een weg die op het Houthuizerveld naar de windmolen zou lopen en hoe deze tot stand was gekomen. Het conflict ging over de erfdienstbaarheid van deze weg die bij de boerderij Mercks het Houthuizerveld op liep. De weg zou langs en over het erf en het eigendom van deze boerderij lopen. De tegenstanders van deze erfdienstbaarheid o.a. Hendrik van den Merckt liet voor de Lottumse gerichtbank de volgende verklaringen afleggen.

Transcriptie van de verklaring van Lottumse schout Johan Verbeek:

Johan Verbeek scholtis utgedragen in ein gespannen banck dat hem kundich is dat einen wegh gegan hefft vanden mercks wegh aff nha de wijntmolen nha die Sandt deel und noit gehoert dat den wegh tott erff aengegorden is und die kundtschap verwarheit so recht.

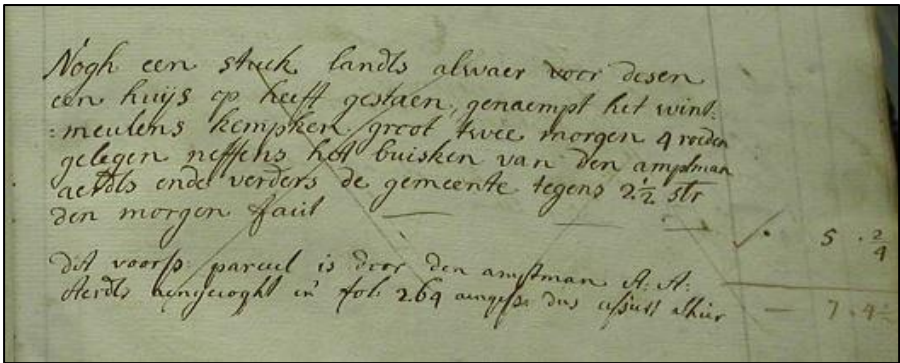
Transcriptie van de verklaring van Dirk Schoenmaker:

Derick Schonmaker utgedragen in gespannen banck dat hij opt Holthuservelt hefft staen maeijen mit sijne vader dat hi gesien hefft dat **Mews van den Merckt** zaliger duer den rijpen roggen gefaren is mit sijnen kar und den wegh geopent und gesproken dit moet nhu so sijn. **Derick** sijne kondtschap verwesen so recht opten drie en twijntichste Januarij Anno 1607.

Detail uit voorgaande kadasterkaart uit 1842 (Sectie Lottum B2)

De oude windmolen lag ergens aan de Molenweg links boven op deze kaart. Deze windmolen is waarschijnlijk in het begin van de 18de eeuw in verval geraakt. In het nieuwe meetboek voor de bepaling van de aanslag van de schattingen uit 1750 zien we nog de plaats waar het molenaars huisje stond terug.⁴⁾

Detail uit meetboek

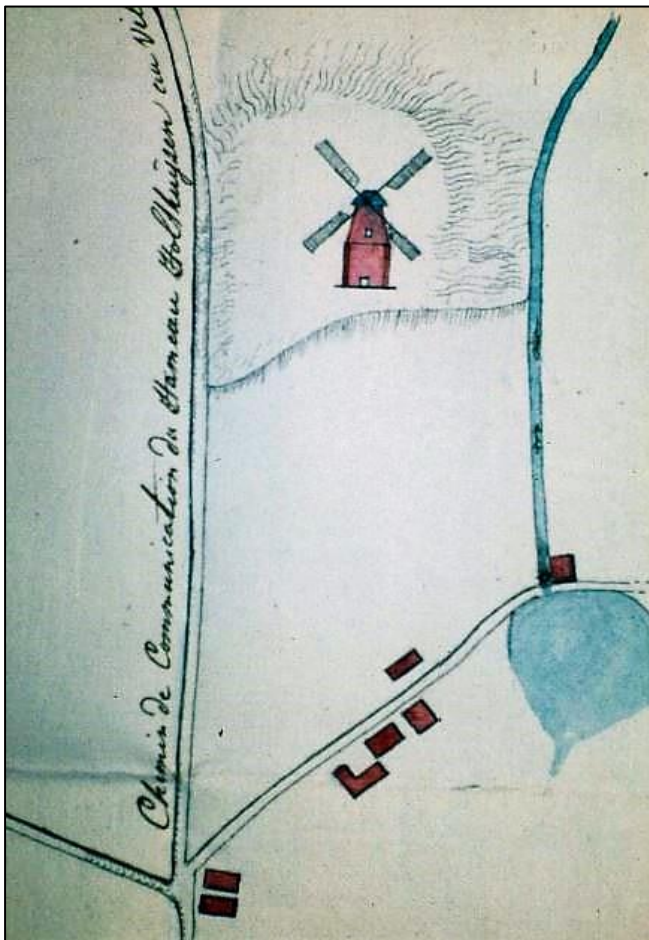
Transcriptie van voorgaand detail uit het meetboek: Nogh een stuck landts alwaer voor desen een huijs op heeft gestaen genaempt het wintmeulens kempken, groot twee morgen 4 roeden gelegen neffens het buisken van den amptman Aerds ende verders de gemeente tegens $2 \frac{1}{2}$ stuiver den morgen facit 5 stuiver.

Het misverstand dat de geschiedenis van de windmolens vaak ten onrechte aan de historie van de watermolen wordt gekoppeld kan ontstaan zijn doordat de bouwer en eigenaar van de windmolen in 1816 ook eigenaar en molenaar was van de watermolen. Vanaf dan zijn er natuurlijk overeenkomsten in de geschiedenis van zowel de wind- als de watermolen.

Als we rekening houden met het landschap en de gegevens uit de archieven mogen we concluderen dat op de plaats waar de huidige windmolen staat voor 1816 geen molen stond. Uit de gegevens blijkt dat de oude windmolen van voor 1559 achter op het Houthuizerveld stond. De keuze voor de bouw in 1816 op het lager gelegen gedeelte van het Houthuizer plateau is begrijpelijk. Immers de molenaar ofwel bezitter van de watermolen moest ook zijn nieuw te bouwen windmolen gaan bedienen. Hierbij is gekozen voor het praktische dichterbij gelegen bouwkveld dan ver uit het zicht op het nog 2 meter hoger gelegen Houthuizerveld. Na de verklaring van het plaatselijk bestuur dat deze plek geen gevaar en hinder zou veroorzaken werd de bouwvergunning verstrekt. Zo werd in 1816 op korte afstand in

noordelijke richting van de watermolen de nieuwe windmolen, gebouwd.

De vergunning aanvraag ging vergezeld van een situatie tekening met de locatie waar men de nieuwe windmolen zou gaan bouwen.⁵⁾ ◀

kaart bij aanvraag bouwvergunning 1815

Bronnen:

- 1) Gelders Archief Arnhem, Hof van Gelre en Zutphen inv. nr. 1051
- 2) Gelders Archief Arnhem, Rekenkamer inv.nr. 1103
- 3) RHCL, Maastricht, Schepenbank Lottum, inv. nr. 3720

- 4) RHCL, Maastricht, Schepenbank Lottum, inv. nr. 3725
- 5) RHCL, Maastricht, Archief Provinciaalbestuur 04.01 inv. nr. 0885.

Geplande activiteiten 2019:

13 maart,

Jaarvergadering + lezing Yvonne Cuppen.in kasteel Huys ter Horst

10 april,

5e lezing over: 800 jr. Horst n.a.v. document "800 jaar Horst" door de heer Guus Janssen.

13 april,

eendaagse excursie.

28 en 29 september

meerdaagse excursie.

LEZINGEN, CURSUSSEN en EXCURSIES

De verslagen van de lezingen en excursies worden na de lezing of excursie op de website van het LGOG kring Ter Horst geplaatst. www.lgogterhorst.nl. Mocht u niet in de gelegenheid zijn de website te raadplegen, dan kunt u contact opnemen met de secretaris.

STROHULZENFABRIEK VAN OERS IN AMERICA – UNIEK IN DE REGIO !

Hay Mulders St. Werkgroep Oud America.

Kleinschalige industrie zoals de strohulzenfabriek van Sjeng van Oers in America getuigden van ondernemerschap. De oorlog maakte er een abrupt einde aan.

Wie weet nu, anno nu, nog wat strohulzen zijn?

Strohulzen werden vroeger gebruikt om glaswerk in te verpakken en te transporteren. Door flessen aldus te verpakken werd de kans op schade door glasbreuk aanzienlijk verkleind.

Het verpakken van breekbare waren in strohulzen stamt al van voor de zeventiende eeuw. De productie van strohulzen en stromatten was oorspronkelijk afkomstig uit het noorden van Duitsland en daar was het een echte huisindustrie. Nadat de rogge met de hand gemaaid werd, bleef er het lange stro over, het zgn. schoofstro. Als de rogge in de wintermaanden gedorst was, kwam het stro vrij. Op de velden kon men 's winters niet werken. Niet ieder stro was geschikt om tot strohulzen verwerkt te worden. Eigenlijk kwam alleen roggestro hiervoor

in aanmerking en dus een goedkope grondstof voor het vervaardigen van een industrieel product zoals strohulzen. Roggebrood en aardappelen waren begin twintigste eeuw immers het belangrijkste voedsel voor het gewone volk. Achter in de stal hield men zich daarom tijdens de donkere maanden bezig met het maken van strohulzen.

Met een vlaknaaimachine werden stromatjes genaaid, die daarna dichtgehaakt werden tot een huls.

Strohulzenfabriek

Later drong deze vorm van huisindustrie ook door in Nederland en Noord - België en rogge werd op de Brabantse en Limburgse zandgronden overvloedig verbouwd. Handelaren kochten gewoonlijk de strohulzen op van de boeren met wie ze veelal vaste prijsafspraken hadden. Deze handelaren verkochten ze vervolgens door aan grote afnemers zoals brouwerijen en wijnhandelaren.

Voor 1900 werden er in de strafgevangenis van Groningen door de gevangenen strohulzen vervaardigd om de mensen toch iets nuttigs te laten doen. Het werd ervaren als een erg eentonig werk. Toen de strohulzen voortaan machinaal werden vervaardigd, verkochten de boeren hun stro aan de fabrieken.

Volgens de streekhistoricus Jean Coenen ontvingen de boeren in 1897 voor een kar lang, recht stro 15 à 20 gulden. Fabrikanten van chemicaliën, wijnhandelaren en bierbrouwers

waren afnemers van strohulzen om hun producten te vervoeren. Soms ziet men vandaag de dag nog wel eens de wat duurdere wijnen en champagnes in strohulzen verpakt.

Aan het begin van de 20e eeuw stonden er in het oosten van Brabant strohulzenfabrieken, zoals in Eindhoven, Helmond, Someren, Asten, Uden, Deurne, St. Jozefparochie, Vught, Mierlo - Hout en Leende. In 1913 telde heel Nederland 22 strohulzenfabrieken, goed voor de productie van 170 miljoen stuks. Grote namen waren en zijn nog steeds Caron en van Gansewinkel. Deze laatste bevoorradde o.a. de Heineken Brouwerijen en groeide later uit tot een internationaal afvalverwerkingsbedrijf.

Een groot deel van de strohulzen werd geëxporteerd naar landen zoals Engeland, Schotland en de Verenigde Staten. Vanwege een verbod op invoer van strohulzen in Engeland moest de strohulzenfabriek in Someren in 1917 zelfs de deuren sluiten. De meeste fabrieken werden tussen 1920 en 1929 opgeheven.

Enkele fabrieken:

- Stroohulzenfabriek The Confidence te Someren (opgeheven 1939)
- Stroohulzenfabriek Het Zuiden te Eindhoven
- Stroohulzenfabriek Uno te Helmond
- Vereenigde Nederlandsche Stroohulzenfabrieken te Helmond
NV Stroohulzenfabriek Wilhelmina te Someren NV
- Stroohulzenfabriek Crescendo te Dommelen
- Stroohulzenfabr. en Mach. Brei-inrichting te Deurne
- Geldropse Stroohulzenfabr. Jos Govers & Co te Geldrop (opgeheven 1958)
- Straw Envelope M.F.G. Com. Stroohulzenfabriek te Boxtel

In 1917 was er in Blerick ook een strohulzenfabriek. In 1943 brandde het strohulzenfabriek in het Limburgse Echt helemaal af. Niet vreemd met al dat droge stro. Er was maar een vlammetje nodig om de boel in vlam te zetten.

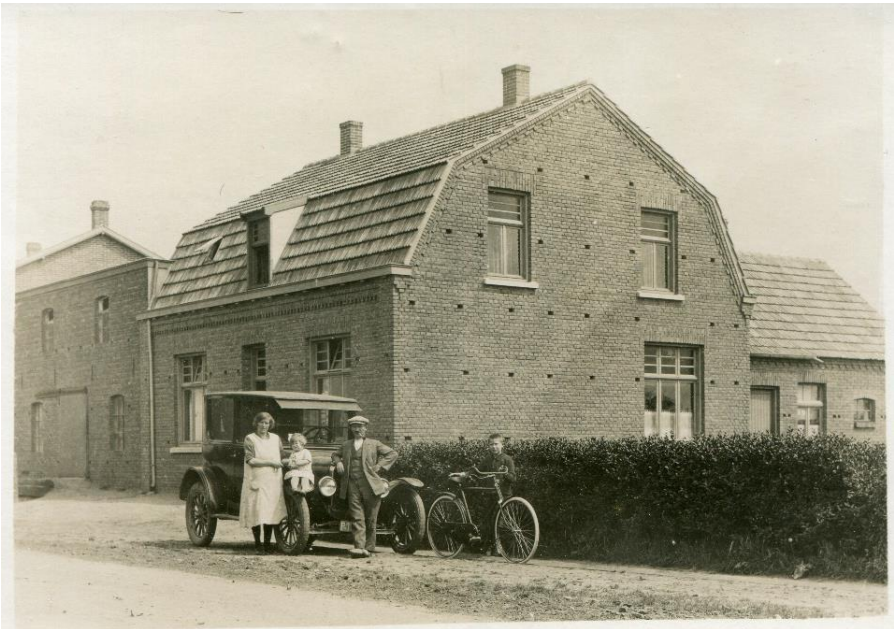
Rond de eeuwwisseling leverde de Firma van Rens uit Beesel strohulzenmachines aan de vaak kleine fabrieken.

Ook in America lag een strohulzenfabriek en wel van Sebastiaan (Sjang in de volksmond) van Oers. Hij was afkomstig van Oud en Nieuw Gastel, geboren op 2-5-1888 en gehuwd met Maria Hesen uit Horst.

We komen van Oers voor het eerst in America tegen in de periode 1900 tot 1920.

Hij woonde toen op huisnummer E 54 en later, rond 1930 op E43.

Dit is de huidige Nusseleinstraat en wel op nummer 20. Later vestigde zich hier Bouten Piet met een slagerij en een Végé winkel.

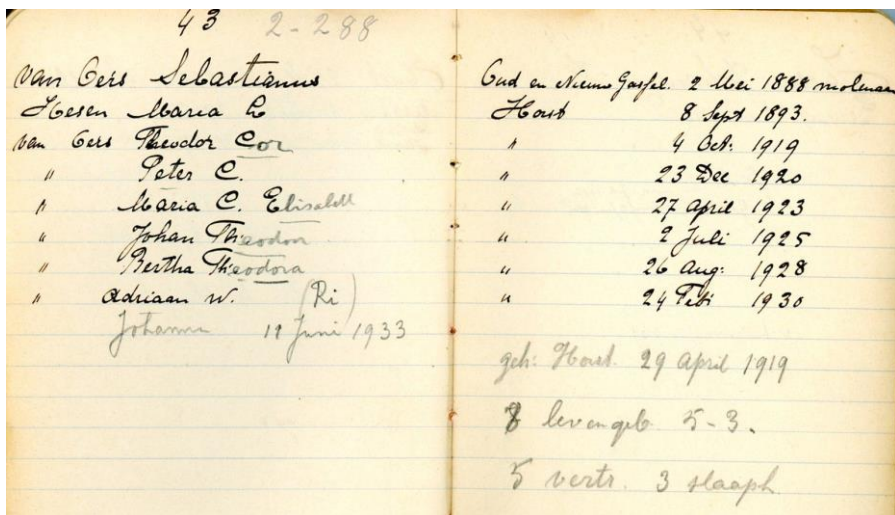

Van Oers huisnummer E54 later E43 (nu Nusseleinstraat 20)

Op de foto het huis van Sjang van Oers aan de Nusseleinstraat (later Bouten Piet). Op de foto v.l.n.r. Maria Hesen, Lies, Sebastianus (Sjeng) en Cor van Oers

Sjang van Oers was een van de eersten met een auto in America.

Links naast het huis staat het eier-inpaklokaal. Later werd hier een stuk aan het huis gebouwd.

Uit het boek van de volkstelling uit 1930.

Sjang van Oers was een actieve ondernemer en was naast molenaar (graanmaaldery) ook nog rijwielandelaar, houthandelaar en strohulzenfabrikant.

In zijn houthandel verhandelde hij door houthakkers gemaakte palen op lengte. Via het station America werd dit afgevoerd naar het zuiden des lands om te gebruiken als stuthout in de mijnen.

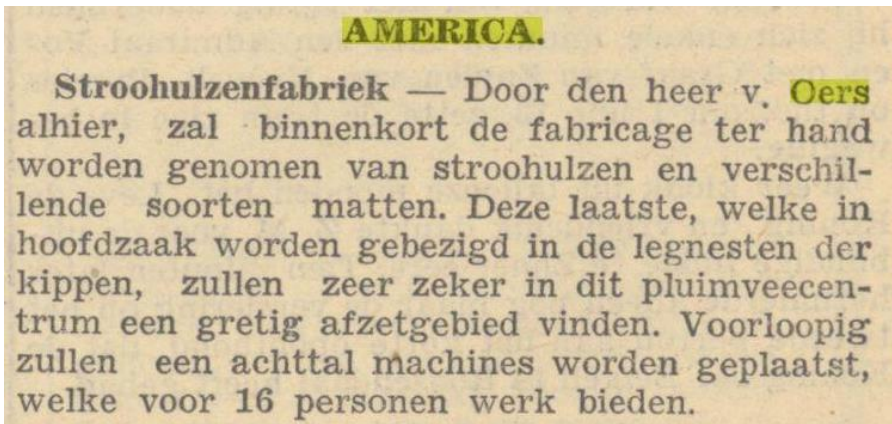

Omdat er in die tijd veel gefietst werd, moesten de mensen voor reparatie of onderdelen naar Horst. Ze kwamen dan bij hem voorbij en van Oers bedacht dat hij zelf ook wel zo'n fietswinkel kon starten. Zijn broer Cor van Oers zorgde voor de reparaties en de onderdelen kwamen van de firma Poels in Venray.

Dochter Jo van Oers herinnert zich nog dat Bert Poels van de Zwarte Plak voor zijn 18e verjaardag een fiets cadeau kreeg, die door vader Poels cash betaald werd.

In de Venloosche courant van 22 november 1938 wordt aangekondigd dat de fabricage van strohulzen gauw genoeg zal starten.

In de fabriek werden ook matten vervaardigd, die gebruikt werden in de legnesten van de kippen.

AMERICA.

Strohulzenfabriek — Door den heer v. **Oers** alhier, zal binnenkort de fabricage ter hand worden genomen van strohulzen en verschillende soorten matten. Deze laatste, welke in hoofdzaak worden gebezigd in de legnesten der kippen, zullen zeer zeker in dit pluimvee-centrum een gretig afzetgebied vinden. Voorloopig zullen een achttal machines worden geplaatst, welke voor 16 personen werk bieden.

De aanwezigheid van de spoorlijn in de buurt met een station in America zal zeker meegespeeld hebben bij de oprichting van deze fabriek. Aanvoer van grondstoffen en afvoer van producten waren immers dichtbij.

Van Oers kwam in contact met een strohulzen fabrikant dat er mee ophield en hij zag er wel iets in. Hij nam de hele handel over. Ook nam hij de afzet van de strohulzen over. De strohulzen werden verscheept naar Schotland, Ierland en Engeland, waar whiskyfabrieken de strohulzen gebruikten om de flessen te beschermen tegen breuk.

Van Oers had achter zijn woning aan de zijde van het naastgelegen Café een flinke aanbouw, waarin hij zijn strohulzen vervaardigde. Het stro werd op maat geknipt en daarna met naai / stikmachines zo gemaakt dat strooien matjes ontstonden. Een aantal meisjes uit America bedienden de machines.

De strohulzen werden in pakken gedaan en, voordat ze verscheept werden opgeborgen in een kleine ruimte achter de fabriek. Veearts Vullings uit Horst kwam de hele boel ontsmetten en daarna verzegelen. Het fabriek draaide heel goed.

Door het uitbreken van de oorlog stagneerde de handel met Engeland plotsklaps, waardoor de strohulzenfabriek omstreeks eind 1940 moest sluiten.

Begin oktober 1944 werd de stilgelegde strohulzenfabriek als onderdak gevorderd door de Duitsers, en werden er ongeveer 150 jonge Duitse soldaten ondergebracht. Dit gegeven was blijkbaar ook bekend bij de ondergrondse van America. Kort nadat de Duitse soldaten de fabriek hadden verlaten volgde er een zwaar bombardement waarbij de gehele strohulzenfabriek met de grond gelijk gemaakt werd. Alle machines waren kapot. Gelukkig raakte niemand gewond.

Aangezien het woonhuis bij dit bombardement ook dusdanig beschadigd was dat het voor het gezin van Oers niet meer bewoonbaar was, vertrok het gezin tijdelijk naar de ouders van Mevrouw van Oers.

De graanmaalterij was minder beschadigd en na de oorlog kon er weer graan gemalen worden.

Door de ontwikkeling van nieuwe verpakkingsmethoden, eerst karton en later plastic, liep de vraag naar strohulzen sterk terug en werden de meeste fabrieken gesloten.

Op de foto uit 1943: Joke, Rie en Do van Oers, kinderen van Sjang van Oers voor de ingang van de fabriek. .

In 1961 vertrok de fam. van Oers uit America en vestigde zich in Bunde. ◀

Jaarverslag 2018 Kring Ter Horst.

Jan Vissers, secretaris

Bestuur en leden:

Samenstelling per 31 december 2018:

De heer drs. M.P.G.M. van den Munckhof, voorzitter, de heer P.J.T. Vissers, secretaris, de heer P. Jakobs, penningmeester en de leden: de heer ing. P.J.M. Jakobs, de heer J.P.J.L. Hesen, mevrouw W.J.G. Seuren-Keijzers en de heer A.H. Snellen.

Op 31 december 2018 bedroeg het aantal leden 149, inclusief gezinsleden en instellingen.

Het bestuur vergaderde in het verslagjaar 7 maal. Tijdens deze vergaderingen werden de lopende zaken besproken, zoals de samenstelling van het jaarprogramma, de lezingen en de voorbereidingen van de wintercursus en de excursies. Op de agenda stonden ook nog de uitgave van het informatieblad INFO LGOG en de samenwerking met de redactie en de contacten met diverse geledingen binnen onze gemeente en met de gemeente zelf. Het overleg met de heemkundeverenigingen uit de gemeente Horst aan de Maas kwam regelmatig aan de orde. Ook werd de samenwerking met de overige kringen besproken. In 2018 is diverse keren gesproken over de werkzaamheden in het kader van “800 jaar Horst”.

Bestuurssamenstelling en jubilarissen:

Tijdens de jaarvergadering van 7 maart vond er geen wijziging in de bestuurssamenstelling plaats.

Dit jaar vierde een lid zijn 40 jarig lidmaatschap, de heer Jos Jenniskens. Hij werd door de voorzitter op de gebruikelijke manier in het zonnetje gezet.

Lezingen in 2018:

24 januari:

De heer Gerrit van der Vorst (Zeist) hield een lezing over “Het tragische leven van voetbalidool Bep Bakhuys” (35 belangstellenden)

7 maart:

Jaarvergadering. Na de pauze verzorgde de heer Dienco Bolhuis (Horst) een korte lezing over "Monumentale en karakteristieke panden in de gemeente Horst aan de Maas" (53 belangstellenden).

11 april:

De heer Marcel Hogenhuis (Venlo) hield een lezing over "De betekenis van het Ruhrgebied voor onze regio" (50 belangstellenden). Dit als voorbereiding op de komende excursie.

19 september:

"De Romeinen in Limburg". Mevrouw Karin Jeneson sprak over de invloed die de Romeinen op onze regio hebben gehad (63 belangstellenden)

7 november:

De heer E. Rosier uit Maastricht hield een lezing over "De Eerste Wereldoorlog in Limburg". (62 belangstellenden)

12 december:

De heer Smeets uit Weert sprak over "De geschiedenis van het vermenigvuldigen" (48 belangstellenden)

Gemiddeld: 2018: 52 bezoekers
2017: 60 bezoekers
2016: 46 bezoekers

Excursies en activiteiten in 2018:**10 januari:**

Bezoek aan de parochiekerk "Onze lieve Vrouw Ten Hemelopneming" van Grubbenvorst 43 deelnemers.

14 april:

Eendaagse excursie naar Oberhausen en Essen We brachten een bezoek aan de Kaisergarten (Kaffee und Kuchen), de Gasometer en het bunkermuseum in Oberhausen, evenals het stadsdeel Kettwig dat

deel uitmaakt van de stad Essen (50 deelnemers)

28 december:

De kring organiseerde een kleine excursie naar "Het Heemhuis" in Deurne waar de heemkunde kamer en een uitstalling van kerstkribben worden bezocht (14 deelnemers)

Dorpswandeling in 2018:

11 juli:

Zomeravondwandeling door Hegelsom. Onder leiding van de heer Graad Tillemans werd kennis gemaakt met de geschiedenis van Hegelsom. Al wandelend vertelde de heer Tillemans over de historie van dit levendige dorp. Geëindigd werd in een lokaal van de pluimveevakschool waar nog een fototentoonstelling bezichtigd kon worden. Er waren ruim 60 wandelaars.

Cursus:

Zoals ieder jaar gebruikelijk werd in het winterseizoen weer een cursus georganiseerd. Dit jaar werd gekozen voor drie cursusavonden over "Inleiding op het lezen van Latijnse teksten". De bijeenkomsten werden verzorgd door de heer Guus Janssen uit Sittard.

Op 30 januari en op 6, 20 en 27 februari 2018 vormden de 26 deelnemers een aandachtig gehoor. De cursus werd zoals gebruikelijk in de instructieruimte van museum "De Kantfabriek" in Horst gehouden.

INFO LGOG Kring Ter Horst:

In 2018 werden onder redactie van de heren J.H. Jenniskens en J.T.L. Duijf de nummers 58 (februari) en 59 (september) gepubliceerd. In de INFO zijn onder meer opgenomen de verslagen van de jaarvergadering, cursus, lezingen en andere activiteiten. Verder verzorgen Wim Moorman, Xavier van Dijk, Huub Hendrix, Nel Versteegen-Maessen, Jörgen Dinnissen, Jeu Derix, Hay Mulders, Hans Steenmetz en Harrie Raaymakers, regelmatig een rubriek. De redactie verzorgt in ieder nummer een interview met een bekende streekgenoot. Verder waren er losse artikelen en interviews die inhaakten op de actualiteit. Het blad verschijnt in een oplage van 200 exemplaren en wordt mede mogelijk gemaakt dankzij bijdragen van regionale sponsors. Eind 2018 gaven de heren Moorman en Duijf te kennen dat zij hun functie ter beschikking stelden. Het bestuur is in overleg met de hoofdredacteur driftig aan het werk om deze vacatures zo snel mogelijk op te vullen.

Overleg Gemeente:

De contacten met de gemeente zijn mede door het vertrek van de heer C. van Rooij op een lager pitje gezet. Zodra de nieuwe burgemeester in functie is zal het bestuur wederom contact opnemen. Het inrichten van een goed functionerend en toegankelijk archief zal hier het hoofdmotief zijn..

800 Jaar Horst, 2019:

In 2019 bestaat Horst 800 jaar, dat wil zeggen is het 800 jaar geleden dat de naam “Berkele” in een akte genoemd werd. Er is een werkgroep in het leven geroepen om dit feest groots te vieren. Ook in het bestuur van deze werkgroep participeert onze kring. Alle lezingen die het LGOG in het jaar 2019 organiseert zijn opgenomen in het programma van de werkgroep.

Historisch Educatief Platform (HEP)

De website van Het Historisch Educatief Platform wordt nog steeds veelvuldig geraadpleegd. Deze site bevat veel lesprogramma's voor het onderwijs. De onderwerpen die gekozen worden moeten betrekking hebben op de historie van de omgeving in de ruimste zin van het woord. Nog steeds wordt bekeken of er mogelijkheden zijn om de website te moderniseren en aan te vullen. Dit jaar zijn de archieven van de afgelopen edities van “De Hörster Kwiz” in de website opgenomen.

Overleg Heemkundeverenigingen:

Jaarlijks wordt een bijeenkomst georganiseerd van het Regionaal Overleg met de Heemkundeverenigingen. Aanwezig zijn vertegenwoordigers van America, Broekhuizen, Grubbenvorst, Meerlo-Wanssum, Melderslo, Merselo, Sevenum, Venray, Castenray, Helden en Horst. Er wordt uitgebreid van gedachten gewisseld over elkaars activiteiten. Afgelopen jaar werd op 28 november voor de 37^e keer vergaderd Dit keer in Grubbenvorst, in het gemeenschapshuis “t Haeren” waar we te gast waren bij de historische kring Grubbenvorst/Lottum. De vergadering staat onder leiding van ons lid en oud-secretaris de heer Jacques Kelleners. Na afloop ontvangt iedereen een overzicht van alle activiteiten van elke vereniging. ◀

Verslag 44^e jaarvergadering

gehouden op woensdag 7 maart 2018

1. Opening en mededelingen.

- De voorzitter opent de vergadering met een welkomstwoord aan de 55 aanwezige leden en niet-leden. Speciaal woord van welkom aan de heer Bolhuis en mevrouw van Melick van de gemeente Horst aan de Maas, die na de pauze de lezing zullen verzorgen. Zoals gebruikelijk bij een jaarvergadering biedt het kringbestuur alle aanwezigen een gratis consumptie aan.
- Er zijn berichten van verhindering ontvangen van de heer G. Kluiters, de heer W. Jenniskens, de heer P. Jakobs en mevr. T. Lenssen.
- Tijdens de jaarvergadering wordt ook ieder jaar stil gestaan bij de overleden leden van het afgelopen jaar. Dit zijn de heer B. Heszen en de heer H. Heszen. Beiden waren lid van het eerste uur. De voorzitter verzoekt om een moment van stilte om de overledenen te herdenken.
- De voorzitter deelt mee dat de excursie op 14 april naar het Ruhrgebied aardig vol begint te lopen. Mocht men nog interesse hebben dan kan men zich vanavond nog aanmelden bij de secretaris.
- Er is van de Stichting “Comite Nationale Herdenking 4 mei Horst” een uitnodiging ontvangen voor een bijeenkomst op 10 april a.s. Tijdens de ceremonie zal Salomon Walvis gerehabiliteerd worden. Leden zijn uitgenodigd.

2. Verslag 43^e jaarvergadering (8 maart 2017, zie INFO nr. 58)

De voorzitter stelt dit verslag aan de orde. Uit de zaal worden geen op- of aanmerkingen naar voren gebracht. Daarom wordt voorgesteld dit verslag goed te keuren onder dankzegging aan de secretaris.

3. Jaarverslag 2017 (zie INFO LGOG nr. 58)

Ook dit verslag wordt aan de orde gesteld. De voorzitter heeft nog als aanvulling dat het ledental per 31 december 2017 149 was en per 1 januari 2018 152, een kleine aanwas. Vertoond wordt nog een power-pointpresentaties van alle activiteiten gedurende het kalenderjaar 2017. De voorzitter bedankt de

maker van het jaarverslag en de maker van de powerpointpresentatie. De vergadering bekrachtigt dit met een hartelijk applaus.

4. Jaarverslag 2017 penningmeester.

De penningmeester heeft een kort verslag gemaakt van het financiële reilen en zeilen van onze vereniging. Er is over het jaar 2017 een tekort van ongeveer € 500,00. Gezien de aanwezige reserves is dit geen probleem. De voorzitter ligt nog toe dat dit een bewuste keuze is van het bestuur omdat de reserves (te) ruim zijn. Vanuit de zaal worden geen vragen gesteld. Namens de kascontrolecommissie doet mevr. Marlies Huijs verslag. Zij stelt dat de commissie alles gecontroleerd en in goede staat bevonden heeft en daarom stelt zij de vergadering voor de penningmeester te dechargeren voor het gevoerde beleid. Middels een applaus stemt de vergadering toe.

5. Benoeming nieuw lid kascontrolecommissie.

De heer Kluiters heeft twee jaar gefunctioneerd als lid en is dus aftredend. In zijn plaats meldt de heer H. Thielen zich aan.

6. Bespreking bestuursbeleid.

Zie INFO LGOG nr. 58

7. Eerbetoon.

Trouwe leden worden ieder gehuldigd. Dit jaar heeft onze kring een jubilaris namelijk de heer Jos Jenniskens, hij is 40 jaar lid. De voorzitter spreekt hem toe en roemt vooral zijn kwaliteiten als redactielid van onze INFO, een blad waar menige kring jaloers naar kijkt. Onze kring is daar dan ook bijzonder trots op. Dit kan alleen maar door het werk van o.a. onze jubilaris. Daarna speldt de voorzitter het bijbehorende insigne op en overhandigd tenslotte de jubilaris een boeket bloemen.

8. Rondvraag.

Hier wordt geen gebruik van gemaakt zodat de voorzitter de vergadering om 20.45 uur kan afsluiten.

Na de pauze houdt de heer Bolhuis een inleiding over het project "Karakteristieke panden in de gemeente Horst aan de Maas".

BESTUUR LGOG KRING TER HORST

Voorzitter:

Dhr. drs. M.P.G.M. van den Munckhof, (Marcel)
Harrie Driessenstraat 3, 5961 TT Horst. Tel: (077)3981833
vdmunckhof.m@gmail.com

Secretaris en vice-voorzitter:

Dhr. P.J.T. Vissers, (Jan)
Hertog Willemlaan 16, 5961 TK Horst. Tel: (077)3984140
secretariaat@lgogterhorst.nl

Penningmeester:

Dhr. P. Jakobs R.T., (Peter)
Mgr Aertsstraat 54, 5866 BJ Swolgen. Tel: 0637437188
peter.jakobs.swolgen@gmail.com

Lid:

Mw. W.J.G. Seuren-Keijsers, (Mien)
De Donckstraat 41, 5975 AB Sevenum. Tel: (077)4671443
pwa.seuren@home.nl

Lid:

Dhr. ing. P.J.M. Jakobs, (Pieter)
Gastendonkstraat 15, 5961 JW Horst. Tel: (077)3986873
lgog@lgogterhorst.nl

Lid:

Dhr. A.H. Snellen (Arie)
Nieuwe Baan 6, 5865 AN Tienray. Tel: (0478)692196
arie48@ziggo.nl

Lid:

Dhr J Hesen (Jan)
Albert Schweitzerstraat 2, 5961 HC, Horst. Tel. (077) 3988036
he120133@telfortglasvezel.nl

Verspreiding convocaten/persberichten:

Dhr. drs. W.J. Moorman, (Wim)
Pastoor Notermansstraat 11, 5964 AG, Meterik. Tel: (077)3981606
wim.moorman@hetnet.nl